

Dik Manus

SE MÄNNISKAN

Nr 3, 2015

Till stöd för EU-migranter

Resan - Flykten - Vägen

Karin Skoglund

**Kjolen som leder
till rasism**

Anton Larsson

**Romska slavar i
den nya världen**

Gini Molin

**Rumänien på
elva dagar**

Dik Manusch

SE MÄNNISKAN

”Det går väl an att vara hemlös på sommaren”, sa en man som ibland sov på min soffa, i brist på lediga offentliga toaletter att sova på. ”Det är känslan av att ingen jävel vill ha en i närheten som är värst”.

Precis det uttryckte en av EU-migranterna i Umeå när de ännu en gång fick flytta från den skogsdunge de stod i. ”Vi kan ju inte upphöra att finnas, kan vi inte bara få en plats där vi kan få vara ifred?”

Hemlösheten är ett ökande problem. Det handlar om människor som sover ute, som sover runt på kompisars soffor, på härbärgen, och under presenningar. Det handlar om människor som inte har en plats att bo på. De fasta anställningarna blir allt färre, och på många orter är en sådan ett krav för att få hyra eller köpa en bostad.

Människor blir allt mindre välkomna om de inte kan betala för sig. Den nya arkitekturen är ovälkommande. Bänkarna på tågstationen har ett armstöd i mitten för att det inte ska gå att ligga ner. Andra lutar åt olika håll för att försvåra eller omöjliggöra sovande. En del av de lokaler som tidigare varit nattöppna stänger nu utan synbar anledning några timmar mitt i natten. Alla ska ut.

Linda Lundqvist
Ordförande för föreningen RUNG,
initiativtagare till Hjälp Västerbottens tiggare, krönikör i tidningen Arbetaren.

De välbärgade har börjat känna det som sitt privilegium att slippa se fattigdomen. Det är fattigdomen vi försöker visa dörren, och gör det genom att jaga de fattiga ur vår åsyn, och blunda för deras behov. I städerna försöker man bygga bort de fattiga, genom att göra det obekvämt och svårt att ligga ner. Det har till och med diskuterats att på allvar förbjuda tiggeri, vilket i praktiken är att förbjuda en fattig från att be om mat.

Jag var på en tågstation där det kostade pengar att gå på toaletten. Man betalade genom att skicka ett sms, och fick en kod som låste upp dörren. Att få kissa krävde alltså att jag hade en telefon, och att jag hade pengar på den, och att jag hade syn som var god nog att läsa de små instruktionerna. Insåg förskräckt att både den äldre och den yngre generationen i min familj skulle exkluderas från möjligheten att gå på toa på egen hand.

Mannen som ibland sov på min soffa löste ibland de kallaste vintermånaderna genom att göra ett klumpigt brott med låg straffsats, så han fick vila upp sin gamla kropp inne i fängelset några månader, tills det blev uthärdligt att sova ute igen. Det var hans enda sätt att kunna få ett varmt boende över vintern, och jag kan inte låta bli att tänka på att det ofta är så. En samhällsövillja att göra en liten investering i människor som behöver kan i slutändan bli betydligt mer kostsamt.

Packade väskan för elva dagar i ett tämligen okänt land – Rumänien. Jag hade fått flera inbjudningar från rumänska romska vänner i Sverige och eftersom det råder så delade meningar om hur det egentligen ser ut på plats så var det självklart att åka.

Fina bilar, dyra hus och brottslighet. Listan kan göras lång på saker som vi funderar över här i Sverige, och svaren varierar beroende på vem man pratar med.

Vi möttes på flygplatsen i Sibiu med kärlek och värme. De kunde knappt tro att vi kommit till dem. Det omtalade landet som enligt sina politiker inte har några problem men som enligt sina romer är ett enda stort problem. Nu skulle jag få se med egna ögon.

Det första som slog mig var att vi betraktades som romer eftersom vi hörde samman och umgicks med dem. Folk stannar, tittar, viskar och man känner blickarna i ryggen. Jag märker också, redan första dagen, att butikspersonal vägrar uppträda höv-

Dik Manusch | nummer 3, 2015

Dik Manusch ges ut i samarbete med den ideella föreningen Dik Manusch vänner. Tidningen är religiöst, partipolitiskt obunden och alla artiklar har skänkts av sina författare.

Ansvarig utgivare

Helen Hugosson Strandemo

Chefredaktör

Britt-Inger Hedström Lundqvist

Layout

Renate Fiala

Tryck

MittMedia print Sundsvall

Omslagsfoto

Iljana sätter svenska frön i rumänsk jord hemma hos sin mamma.

Anneli Sandberg, anneli.m.sb@gmail.com

ligt. Ingen ögonkontakt, inga leenden, inget tack eller varsågod.

Mina växelpengar kastas i disken när jag ska få mynt tillbaka och kassörskan talar gärna samtidigt med någon mycket viktigare person bakom mig. Mycket butikspersonal i Rumänien har gjort ignorans till en sport.

Mina vänner skäms inför mig att de behandlas så. ”Kom så går vi”, säger de och glömmer alltihop. Gång efter gång. De är vana medan jag försöker tygla mina känslor. Det är en absurd situation.

5-åringen i vårt sällskap från Sverige fick astmatiska problem och på första läkarstationen nekades vi vård. Utknuffade fick vi uppsöka nästa ställe. På nåder fick vi hjälp, men inte utan kommentarer som ”om ni umgås med henne där (vår romska tolk) så kommer pojken aldrig att bli frisk!” Rumänsk läkarvetenskap är inte att leka med.

Rumänien bjuder på en verklighet som saknar motstycke. Vackert landskap, sagolika bokskogar, bergen och den bördiga jorden som mättar orättvist. Ett levande bondesamhälle där tillgångarna fördelats orättvist efter diktatorn Ceaușescus död.

Romerna vill visa oss det vackra Rumänien. Draculas slott i Sighisoara och Balea Lac på Carpaterna. Det är på så hög höjd att trumhinnorna trodde det var flygdags igen. Det var fantastiskt så länge vi befann oss inom gruppen. Inte behövde handla eller fråga någon om någonting. Uppe på Carpaterna stannade vi för att äta och man ville ha betalt två gånger av vår grupp. Det hade kunnat förstöra min dag men med kvittot i handen stolpade en av de romska kvinna fram till personalen och löste det hela med främmande ord på rumänska. Restaurangen backade. Det räckte att vi betalade en gång.

Dik Manuschs fasta medskapare:

Anneli Strandberg, fotograf

Bonnie Friedh, journalist

Gini Mohlin, journalist

Linda Lundqvist, ledare, journalist

Kim Fredriksson, journalist

Rebecca Westin, journalist

Ylva Löwenborg, journalist

EU-migranter

Vill du också bli en fast medskapare?

Eller vill du vara med och bidra på

andra sätt, ekonomiskt, tryck,

reklam, mm skriv till oss på

dikmanusch@gmail.com.

Rumänien på elva dagar

Maten var en fantastisk upplevelse på resan. Rumäniens romska kokkonst fascinerade varenda gång. Från råvaror som köttstycke, torkade bönor, lök, potatis, bröd och lite kryddor gjordes mirakel. De gemensamma måltiderna var fantastiska. Äta, njuta av goda smaker prata, umgås och berätta saker. Så som traditionen är. Så om-tänksam och kärleksfull miljö. Jag såg inga fina hus. Inte med svenska mått. De flesta byggnader skulle få underkänt av svenska jordbruks-verket som bostad för djur. Lika för rumäner och rumänska romer. De enda byggnader som skiljer sig från mängden är kyrkorna. De ser perfekta ut. Nästan felpacerade. De har helt klart en egen ekonomi och en särställning i samhället.

Jag såg inga fina bilar. Jag trodde ett tag på en golf, men den visade sig ha pyspunka, ingen ventilation

och under en av förflyttningarna for en av rutorna rakt ned i dörren. En välkommet luftsystem i 29 graders värme men också en smula skrämmande rent säkerhetsmässigt. Bilen är central. Det är så man träffar vänner och familj. Det är så man kommer till en marknad där grödorna är som billigast. En av familjerna hade med sig en billig Caravelle från Sverige. Den behövde byta växellåda och fixa c-lås och lite sänt. Den blev frontalkrockad under vår vistelse. Inga personsador men en familj stukades rejält av detta. Rörelsehindrade är rätt ord. Den som var vållande var en fattig rumän utan försäkring. Tragiskt.

Lika viktigt är såklart körkortet. En kille åkte in till stan för att göra sitt förarprov och kom tillbaka utan körkort. Inget konstigt tänkte jag. På't igen bara. Men när man får höra att 400 Euro hade gjort hela skillnaden blir man ledsen. Vad är hans chanser? Korruptionen i samhällsstrukturen

klipper ständigt vingarna på den fattige. Ingenting flyter någonsin på i Rumänien. Inte för någon. Det är pengarna som styr och den som inga har får aldrig en chans.

På Penny's supermarket blir jag punktmarkerad av en väktare. Han följer mina steg från entré till kassa. Det slår mig att jag lånat en romsk hatt. Väktaren följer den nog av naturen. Han hade i alla fall tålmod eftersom jag snirklade runt ett bra tag innan jag identifierat det jag behövde handla. Man kan säga att det blev en smula annorlunda uppmärksamhet. Romerna ville ta med oss på en marknad också. En kvinna drog in mig framför en scen där skolbarn utförde traditionella rumänska folkdanser. De var duktiga. Torget var packat med folk och det dröjer bara några minuter innan en rumänsk kvinna går loss och skäller på mig. Jag förstår inte ett ord. Jag tänker att jag står i vägen så jag ber om ursäkt på engelska. Kvinnan blir ännu tokigare och börjar vifta mot mig. En av de romska kvinnorna i mitt sällskap går emellan. När jag efteråt frågade vad som hände viftar de bara bort det men anar att det var den ogenerade rasismen som slog till igen.

Trots allt såg jag ingenting brottsligt. Jo, kraven på pengar och mutor. Som för körkort, läkarvård och pass. Sådant som skulle få mig att explodera om jag var tvungen att försöka leva i det. Sådant som bromsar det självklara för mig som svensk. En

svensk reskamrat myntade uttrycket "no problem in Romania" vilket blev ett ironiskt skämt som tog oss över de värsta kullarna. Det är många intryck men alla skratten kommer att leva kvar. Ett sätt att överleva.

Människorna lever i en situation där de vet att de står på botten. De vet att de har de tuffaste villkoren. Att chanserna i sitt land är minimala. Att försöka fly detta är ett sunt beteende. Att försöka ge sina barn någonting bättre är så friskt det kan bli.

Text och foto:
Gini Mohlin
ordförande HVT och ledamot RUNG

Identitet. DIN identitet.

När raslagar sent om sider infördes i Italien - Mussolini var antirasist ända fram till Andra Världskriget - insåg man snabbt det rent praktiska problemet, hur man skulle kunna avgöra människors härstamning i ett land som haft så opålitlig folkbokföring. Sannolikt räddade det livet på rätt många, plus att antalet uppriktiga antisemiter och andra slags rasister faktiskt var rätt få i Italien.

I Tyskland, däremot, fanns en djupt rotad rasism och dessutom en nationalism som i många stycken vässats under tiden sedan landet blivit helt fristående från det katolska, habsburgska kejsardömet. Och så var det då förstås den lille fanatiska korpralen Adolf Hitler som visserligen byggde sin maktbas genom att utnyttja de folkligt rasistiska underströmmar som fanns, men som drabbades av den dubbla olyckan att både ha efterföljare som trodde på hans budskap och - än värre - själv kom att tro på det.

Han var ingen cynisk maktspelare som Mussolini, snarast tvärtom. Han trodde fullt och fast på sina egna fantasier om en enhetlig tysk kultur, en enhetlig tysk ras samt att det faktiskt skulle gå att sortera ut och avlägsna de störande och förstörande elementen. Och han trodde det alldeles uppriktigt. Ofta uttryckte han sig förklenande om medelhavsrasen men samtidigt beundrade han sin äldre föregångare Mussolini med ren idoldyrkan. Att det

inbegrep en ordentlig dos inkonsekvens verkar inte ha besvärat honom.

Kanske är det också en av de tragiska förklaringarna till det som hände. Det krävs trots allt en viss självdistans för att kunna se nyktert på sina idéer, att kunna värdera dem rätt och att balansera dem. Detta saknade Hitler fullkomligt. Nazismen var ett logiskt magplask utan like, men trosvissheten hos främst führern själv räckte för att få tillräckligt många att dras med för att ett maktövertagande till sist skulle bli möjligt.

Detta logiska magplask är något som alltid bekymrat mig. Psykologin bakom makterövringen byggde på det den långt mera realistiske Goebbels sa: "Upprepa en lögn tillräckligt många gånger, så blir den en sanning". Ingen ska inbilla sig att vi är immuna mot den sortens psykologi idag, även om vi har långt bättre förutsättningar vad gäller fritt och ostyrbart informationsutbyte.

Man kan tycka vad man vill om internet, men det är en stor säkerhetsfaktor inbyggd i att man kan se bilder på övergrepp utlagda på Youtube minuter efter att de begåtts. Kameratelefonerna är ett av de bättre medborgarskydden som tillkommit. Sanningen kan inte mörkläggas så som den kunde då.

När nu migrationen ständigt flödar och naturligtvis inte gör det utan problem, för det har aldrig funnits något entydigt och enkelt när människor byter

miljö, kultur- och språkområden, så kommer givetvis frågan om identitet upp på bordet. Människor verkar ha ett ousinligt behov av att sortera, reda ut och sätta etiketter på andra människor för att kunna skapa sig begripliga bilder av vad som händer.

Hur rättvisande de bilderna blir beror på flera olika faktorer: kunskaper i sak, förståelse för mänskliga drivkrafter, distans till både jaget och den egna kulturen, grundsyn på mellanmänskliga relationer, religiös tro och mycket mera. Ju sämre ställt det är med kunskap och förståelse, desto lättare är det förstås att hamna i diket med resonemangen.

Så långt finns en hyggligt stor enighet, man får sällan mothugg på det påståendet. Däremot finns en betydligt knepigare sida av saken som man sällan kommer ihåg, en konsekvens som kanske spelar långt större roll, nämligen att man läser in individer och hela grupper i de roller man tilldelat dem. Människan försvinner i det fack man stoppat in henne.

En människa är alltid en komplex varelse. Den som beskriver sig själv kommer av nödvändighet att tveka mellan många olika epitet, känna sig frågande inför de flesta stämplat och i de flesta fall aldrig kunna ge några riktigt raka beskrivningar. Ingen är entydigt si eller sådan, ingen passar riktigt in på några schablonbilder. Ändå är det efter dessa schabloner man nästan alltid blir bedömd.

Jag själv är inget undantag. Trots att jag har det kanske enhetligaste rotsystem någon svensk har, nästan samtliga spårbara förfäder har varit västerbottningar, så är jag långt ifrån möjlig att etikettera bara som västerbottning. Mitt liv har förlöpt i så egendomliga banor att jag snarast verkar omöjlig att beskriva kortfattat. Och inte känner jag mig mindre splittrad för den skull, det bara råkar vara så jag kommit att bli.

Men jag känner stor lojalitet mot landet Sverige och inte minst hemtrakterna, vilket inte för en sekund innebär att jag ser fiender i de som har helt andra bakgrunder men ändå kommit att hamna här. Vi är trots allt människor allihop och jag utgår ifrån att de tagit lika stora intryck av det som hänt under deras livsresa. Eller inte. Oavsett varifrån man kommer kan man vara både inskränkt och blind för det uppenbara, så kan vi människor också vara.

Det finns något grundläggande sjukt i att sortera människor av bekvämlighetsskäl. Bara för att det gör det enklare för mig, har jag inte rätten att stämpla andra på sätt som de inte accpterar som riktiga. Precis som jag förbehåller mig rätten att avväga hur mycket svensk, västerbottning, centerpartist, akademiker, dragspelare, skribent, funktionshindrad - eller vad det nu kan vara - jag är, så

När vi från Dik Manusch åkte till Rumänien bodde vi hemma hos Maria Caldarar, i hennes lilla hus i byn Netus.

Foto: Anneli Sandberg

måste den rätten också tillfalla var och en. När vi svenskar börjar bli rädda för att grupper inom landet inte integreras och det dessutom inträffar att muslimska ungdomar kör i diket så illa att de åker iväg och krigar för IS, så ligger skräcken för muslimer fasaväckande nära till hands. När det kommer signaler om att det faktiskt kan finnas de som utnyttjar tiggare för att kapa åt sig procent av deras fattiga inkomster, så börjar man se organiserat tiggeri överallt.

Ögat må titta, men det är hjärnan som ser. Och den ser vad den tror sig se. En klok person uttryckte sig såhär: "Bara för att jag vet att jag är paranoid innebär det inte att de INTE är ute efter mig". Man måste vara kritisk mot sitt seende, för risken är att man ser det som inte finns där.

Därför är det oerhört viktigt att var och en ges rätten att välja sin identitet. Även den som är född svensk, rumän, rom, katolik, muslim, Jehovas Vittne eller vad det nu kan vara har också andra rötter och andra delar i sin identitet som kan vara långt mera avgörande för var lojaliteterna faktiskt ligger. Det fanns helt assimilerade tyska judar som kämpat för Tyskland i Första Världskriget, som aldrig ens kunde föreställa sig att de skulle komma att ses primärt som judar och inte som tyskar! Men när den stora sorteringen satte igång spelade detta ingen roll, historien näst arvsmassan tillmättes inget värde.

Fast då, i de tveksamma fallen, var det förstås som Göring sa: "kom ihåg att det är jag som avgör vem som är jude". Den som har det avgörandet i sin hand har förstås en nästan oslagbar maktposition och kommer säkerligen att använda den godtyckligt. När man nu exempelvis debatterar homosexuella pars rätt att adoptera glömmar man att det kanske minst viktiga i diskussionen om gott föräldraskap är vem man väljer att dela säng med. När man i Sovjetunionen läste in oliktankande på mentalsjukhus resonerade ofta läkarna så att man måste vara mentalt sjuk för att bete sig så självdestruktivt som att inte foga sig inför den brutala övermakten.

Den som sorterar människor gör det för att kunna föra ett resonemang. Finns en aspekt med i bilden som handlar om att man ska kunna föra en politik, eller genomföra något, då blir individen plötsligt en bricka i ett spel där resonemang ska appliceras. Pratar man om homosexuella föräldrar och vad det gör med samhället om vi tillåter adoptioner (och äktenskap, insemination, likställda rättigheter med mera) så kan man förstås undra varför i nte frågan istället är vad det gör med vårt samhälle att så många barn till heterosexuella kommer från kraschade hem där föräldrarna bekrigar istället för att komplettera varandra.

Foto: Anneli Sandberg

Det kvittar egentligen att jag är västerbottning. Däremot kvittar det inte vad för slags människa jag är, var jag har mina lojaliteter, hur jag kommer att agera om landet en dag hamnar i krig, hur jag är som medmänniska, vilka idéer och tankar jag sprider och hur jag rent allmänt lever mitt liv. Men naturligtvis påverkar det att jag är född rakt in i en roman av Torgny Lindgren!!

Den dag ord skall läsas över mitt minne hoppas jag ändå vid Gud att det är de sakerna man nämner, vilken slags människa jag var, vad jag utträttat i tillvaron och inte i vilka fack man kunde sortera in mig.

Du har din fulla rätt att välja din identitet. Jag skulle till och med påstå att det är viktigt att du aktivt gör det, för risken är att den otydliga människan får etiketter satta på sig av bara farten. Den värld jag vill se växa fram är en värld som består av individer, unika, omistliga, mångfacetterade, ärliga, besvärliga och medvetna individer. För i slutänden är det som sådana vi ska leva våra liv, göra den nytta vi ska göra och vara del i vilket sammanhang det vara må.

Låt aldrig någon ta makten över din identitet. Den är din och du väljer själv hur den ska vara sammanfattad. Den rätten kan ingen ta ifrån dig.

Fredrik Larsson

Regeringens nya paket

Regeringen presenterar idag ett första paket med insatser för utsatta EU-medborgare i Sverige. Där står det att *"Det är ett steg på vägen för att minska utsatthet och tiggeri. Målet är att ingen ska behöva tigga."* allt enligt barn-, äldre- och jämställdhetsminister Åsa Regnér. Som en av de viktiga åtgärder finns barnen med. *"Inom ramen för samarbetsavtalet med Rumänien fortsätta arbetet med välfärdsutveckling, barns rättigheter och jämställdhet."*

Vad innebär det? Att barnen ska få gå i skolan?

I Sverige är det som att lägga in backen att inte ge romer tillgång till skola. Staten lät de svensk romerna som kom i slutet på 1800-talet stanna i landet. Men de fick inte stanna på samma plats och barnen fick inte gå i skolan. Det var först på 60-talet barnen fick gå i vanlig skola. Innan dess handlade om människors godtycke, var romerna snälla och välanpassade i så fall kunde få lite alternativ skola i den mån de ideella krafterna fanns, hann och orkade med det. Många av de EU-migranter som finns i vårt land är romer, de tillhör de sista slaverna i Europa som befriades först på mitten av 1800-talet från slaveriet i Rumänien.

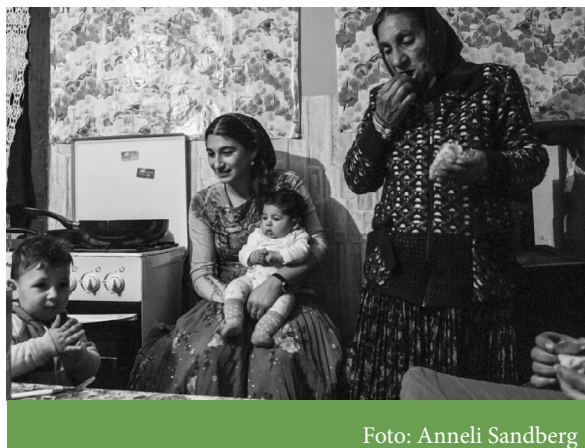

Foto: Anneli Sandberg

Migrationsminister Morgan Johansson (S) har funnits med länge har bland annat jobbat de vanvårdade barnen, som till sist, fick rätt att söka ersättning för den skada som svenska staten gjort. Under 1900-talet beslutade svenska staten att omhänderta en massa barn på grund av etnicitet och socialt liv. Barnen stoppades in på barnhem/fosterhem där de blev fysiskt, psykiskt och i många fall sexuellt utsatta för övergrepp. Sen kom staten på att det blev nog inte så bra,

då ger man dem rätt till ersättning för övergreppen. Kommunerna som placerade barnen har fortfarande inte gjort någon upprättelse trots att det var de som placerade dem på banhem och fosterhem. Många av barnen tillhörde resandefolket som är den största gruppen i minoriteten romer. Då användes skolan som ett vapen, resandebarnen sattes i hjälpklass (särskola) så att det skulle finnas lagliga grunder för att sterilisera dem som vuxna.

Att samme Morgan Johanssons som arbetat med vanvårdsfrågan sen har uttalat sig om att barn till EU-migranter inte ska få gå i svensk skola är minst sagt förvånade. En ministern som arbetar med de vanvårdade barnen tar ställning mot barns rättigheter och barnkonventionen. Bris, UNICEF och många fler protesterade på detta uttalande. I barnkonventionen kan man läsa att den framhåller alla barns rätt till utbildning. Och det är samma barnkonvention som är tal om att den ska bli lag i Sverige. Skolan kan vara vägen ut ur fattigdom om den tillåts användas som ett hjälpmedel. Den vägen förvägras EU migranternas barn.

Samtidigt som man går ut med att ingen ska behöva tigga i Sverige så gör man det lättare att avhyssa människorna. "Vi kan inte ha en situation där det dyker upp spontana bosättningar" säger Morgan Johansson och får medhåll av Moderaterna. Vem fiskar var, med det här förslaget? Tiggeriet ska upphöra säger Åsa Regnér, hur ska det

gå till utan att hjälpa människorna? Jag trodde att Sverige hade utvecklats sedan 30- och 40 talen när romerna inte fick stanna på samma ställe. Framförallt trodde jag att socialdemokraterna kanske hade lärt sig nåt av SIN historia och de övergrepp som de var en del av.

Britt-Inger Hedström Lundqvist
chefredaktör Dik Manus, etnolog,
folkbildare och aktivist

Foto: www.levandehistoria.se

Kjolen som leder till rasism

Fördomar och diskriminering är vardag för romer. Särskilt utsatta är se som bär den finskromska kjolen.

– Jag möter fördomar och diskriminering dagligen, säger Niina Lundberg, romsk aktivist och anställd som samhällsvägleddare i Stockholms stad.

Den finskromska kjolen är sydd av tjugo-trettio meter veckat sam-

kjolen. Päivi Grönfors har en granne som alltid tittar bort när hon möter henne och gör ett schasljud som med en katt. Ofta är det bara en tystnad, ett ansiktsuttryck, en nonchalans eller misstro som möter dem. Det har alltid varit accepterat att visa sitt förakt för romer, säger Niina Lundberg.

– En gång blev jag spottad på av en full medelålders kvinna på Finlandsbåten. Jag berättade för vakterna och det slutade med att hon togs i förvar.

De berättar om caféer, hotell och restauranger som plötsligt är fulla trots godkända bokningar minuter

”En gång blev jag spottad på av en full medelålders kvinna på Finlandsbåten. Jag berättade för vakterna och det slutade med att hon togs i förvar.”

metstyg och väger femton kilo. Niina Lundberg och Päivi Grönfors, också romsk aktivist, bär den traditionella

innan. Ett uppmärksammat fall är den finskromska aktivisten Diana Nyman som skulle medverka på ett

regeringsseminarium om kränkningar mot romer i december 2014. Diana Nyman var inbokad på Sheraton hotell i Stockholm men blev nekad frukost med de andra gästerna. Istället förvisades hon ut i lobbyn. Ärendet utreds nu av Diskrimineringsombudsmannen.

Granskande journalister har vid olika tillfällen filmat eller tagit ljudupptagningar för att undersöka diskriminering av romer. Sveriges radio gjorde en sådan undersökning 2013 där romer med traditionella finskromska kläder nekades att hyra bil men ledig bil fanns att hyra för reportern. Dessa fall gällde två av Statoils bensinstationer i Nacka i Stockholm. DO stämde bensinstationerna och ingick förlikning med Statoil. 90 000 kr och 40 000 kr betalades ut i ersättning till de drabbade.

Päivi Grönfors säger att hon blir ledsen, arg och upprörd varje gång hon möter fördomar:
– Vad är det ni ser på, mitt ansikte eller mina kläder? frågar hon ibland när någon stirrar.

Många romer undviker alltid stora folksamlingar om det inte finns andra romer där. Den tryggaste platsen är hemmet vilket också isolerar många romer.

Både Niina Lundberg och Päivi Grönfors säger att fördomarna och diskrimineringen hos myndigheter är stor. Särskilt inom socialtjänsten och när det gäller omhändertagande av barn eller romska kulturella uttryck. De finskromska smyckena som varje finskromsk kvinna bär kan resultera i ett avslag på bidrag hos socialtjänsten. Dessa ses som en ekonomisk tillgång. I DO:s rapport från 2011 om Romers rättigheter rör en femtedel av alla anmälningar socialtjänsten.

Niina Lundberg har fler gånger anmält till DO men tycker inte att de tar anmälningarna på allvar. Utredningarna läggs oftast vilket leder till en frustration hos romer och gör att de inte bryr sig om att anmäla.
– Vi hoppas det blir bättre, men det händer ändå ingenting, säger Päivi Grönfors.

Karin Skoglund
Skribent, samt arbetar med nationella minoritetsfrågor

Fakta

DO tog emot 230 anmälningar från romer 2004-2010. Flertalet anmälningar kom från romska kvinnor och rörde affärer, hotell, restauranger, bostadsb och socialtjänst. Källa: DO

Foto: Anneli Sandberg

Romska slavar i den nya världen

Att den romska folkgruppen har behandlats mycket illa av Europas majoritetsbefolkningar både historiskt sett och i modern tid är något som får allt större uppmärksamhet – om än ännu alldeles för lite. Svenska tvångsteriliseringar, nazistiska dödsläger, och så vidare. En aspekt av hur de västeuropeiska länderna behandlat romerna som dock än så länge uppmärksammas mycket sällan är det slaveri många utsattes för under den tidiga kolonialperioden. Nästan alla europeiska stormakter tvångsflyttade romer som billig arbetskraft till den nya världen – Amerika.

Spanjorerna var först med detta. Så tidigt som 1498, på sin tredje resa, förde Christofer Columbus med sig ett antal "gitanos" – i fångenskap. De kvarlämnades på ön Hispanola. Denna process fortsatte i århundraden. Spanien kom att skeppa romer som slavar till en mängd av sina kolonier, både i Västindien och på det amerikanska fastlandet. Portugal började deportera romer till sina kolonier 1538, i huvudsak till Brasilien men även österut till Angola och Indien. Såväl fransmännen som holländarna skickade romska slavar till sina öar i Karibien, de senare även till bosättningar på fastlandet.

Efter att tidigt ha börjat deportera romer från de brittiska öarna till resten av Europa började England från och med 1603 även skicka dem till

Amerika, bland annat Newfoundland och Västindien. Denna förföljelse intensifierades under lordprotektor Oliver Cromwells styre på 1650-talet, då många romanichal skickades som slavar till sydliga plantager, tillsammans med tusentals irländare. Även skotska romer förslavades, deras huvuddestination under tidigt 1700-tal blev Virginias bomullsfält. Så sent som 1793 beskrev engelsmannen John Moreton de många "gypsies" han såg som slavar, huvudsakligen tvingade till prostitution, på Jamaica. Efter den amerikanska revolutionen skickades majoriteten av de tvångsflyttade brittiska romerna istället till Australien.

De romska slavernas relation till deras afrikanska motparter tycks ha varit komplex. På Jamaica finns det dokumenterade fall där före detta svarta slavar själva ägde romer, medan det på andra ställen bildades bosättningar där befriade slavar från de båda grupperna levde tillsammans. Än idag finns det samhällen i Louisiana och på Kuba där befolkningen beskrivs som "afro-gypsy".

Det västeuropeiska slaveriet i Nord- och Sydamerika är ett brett ämne, med många mörka kapitel. Ofta i det närmaste okända.

Anton Larsson
Arkeologistudent

...och det där med rika tiggare är ju ett avslöjande värdigt Sherlock Holmes. Så logiskt när man tänker på det. Rika människor som klär ut sig till fattiga och sitter alla dagar på marken för några hundralappar. Kriminella genier!

Kent Wisti är präst, bildkonstnär och satirtecknare.

Hopp om frihet

Foto: Britt-Inger Hedström Lundqvist

Bräckliga, överlastade båtar. Hopp om frihet. Desperata flyktingar som dör på havet. Medelhavet 2015? Nej, Östersjön 1944.

Nästan 40 000 ester, letter och litauer flydde till Sverige. Runt 2 000 dog i vågorna. Dagens ryska vapenskrammel väcker gamla rädslor till liv.

Han går långsamt ned mot Slite hamn, Peteris Jansons. Ryggen är rak, kostymen borstad. Det vita håret flyger i vinden och han ser lite bister ut. – Han är arg nu för att han måste gå så långt, skämtar Peteris hustru Inga Jansons, som går bredvid. Peteris verkar inte arg. Snarare tankfull. Framför honom ligger Östersjön. Det är 15 mil till Lettland, landet han lämnade som 21-åring en mörk november natt. Han håller upp handen, noterar att det är västlig vind. Säger tyst: – Det var bra med västlig vind på den tiden. Varför? – Då skickade vi upp ballonger med exillettiska tidningar som ryssarna hade förbjudit. Ballongerna flög med vinden och landade i Lettland.

På den tiden. 1943, 1944 och 1945. Det var då båtflyktingarna kom över havet, från Estland, Lettland och Litauen. De kom i segelbåtar,

i fiskebåtar, i små öppna motorbåtar. Desperationen var stor, folk tog det mesta som flöt. Många hade små barn med sig.

”Även den minsta i båten, ett tre månaders spädbarn, tycks komma från det hela med livet, trots att det närmast såg ut som ett isbylte då man steg i land”, skrev DN:s korrespondent i mars 1944, efter att en öppen båt med elva ester med köldskador räddats av en fiskare utanför Västervik. Då hade ester, letter och litauer först levt under sovjetisk ockupation, för att sedan ockuperas av Hitlers trupper 1941. Ett par år senare hade krigslyckan vänt för det nazistiska Tyskland. Den sovjetiska

krigsmakten närmade sig. Många flydde. För att slippa vara med om ännu en brutal ockupation, för att slippa deporteras till Sibirien, för att slippa nazisterna – eller av en blandning av dessa skäl.

Den 21-årige Peteris Jansons hade just kallats in för att tjäna Hitler i den tyska armén. Det tänkte han inte göra. – Jag flydde tillsammans

med några kamrater. Vi stack när vi skulle sättas på tåget till Tyskland.

Peteris och hans vänner gömde sig i den lilla lettiska fiskebyn Lielirbe. De tätade en gammal fiskebåt som låg på land så att den skulle klara resan till Sverige. En tysk vakt

patrullerade längs med strandlinjen. Desertörerna väntade tills vakten försvann och puttade ut båten. – Det var sandstrand och långgrund. Vi fick knuffa 30–40 meter innan båten flöt. Men vakten upptäckte oss inte, minns Peteris.

Det var på kvällen den 5 november 1943. Ute till havs gick motorn sönder. Peteris och hans kamrater hissade segel och fortsatte. – Vi hade en orienteringskompass och försökte navigera med hjälp av den. Efter 32 eller 33 timmar hamnade vi på Gotska Sandön. Unga svenska värnpliktiga killar mötte oss där. ”Har ni sprit?” frågade de.

Kanske trodde de värnpliktiga att Peteris och hans gäng var spritsmugglare. Den svenska kustbevakningen och militären var 1943 ännu inte så vana att stöta på flyktingar. Men Peteris och hans vänner skulle snart följas av tiotusentals andra från Estland och Lettland.

I gulnade klipp från Dagens Nyheters arkiv kan man följa utvecklingen. Under 1943 dyker enstaka flyktingnotiser upp, med rubriker som ”Elva estländare kom i läckande båt” och ”Lastångare räddade sex flyktingar”.

Under 1944 kommer rapporterna allt tätare. Antalet människor i båtarna blir allt större. Under hösten 1944 kommer flera flyktingar varje dag till olika platser längs den svenska ostkusten. ”Ytterligare 123 ester till Nynäshamn” lyder en typisk rubrik i DN 16 september 1944. Texten berättar om ”en galeas samt en mindre seglare” som i fyra dygn seglat över Östersjön med över femtio barn ombord. ”Sjön hade gått hög, och många hade varit sjösjuka.” Samma dag publiceras notiser om andra baltiska flyktingbåtar som kommit till Sandhamn, Dalarö och Loftahammar.

Foto: Britt-Inger Hedström Lundqvist

Slite på östra Gotland var en av de största flykting-destinationerna. Cementfabrikens höga skorsten och röken därifrån syntes på långt håll, och var bra att ta sikte mot.

Efter att Peteris Jansons kommit till Sverige 1943 flyttade han in på Slitebadens hotell i hamnen och började arrangera hemliga, nattliga hämtningar av andra flyktingar från Lettland. Peteris och några andra lettiska flyktingar blev flyktingsmugglare, utan vinstsyfte. Resorna stöddes av det svenska försvarets hemligaste del: den militära underrättelsetjänst som byggts upp under kriget och gick under namnet C-byrån. C-byrån ville sätta i land agenter, lettiska motståndsmän, som skulle rapportera tillbaka till Sverige om allt som var av militärt intresse. Peteris Jansons körde båtarna med agenter. Dessa utrustades med radiosändare så att de skulle kunna höra av sig till svenska underrättelsetjänsten. På vägen tillbaka till Sverige fick Peteris ta med sig flyktingar. Det var en del av överenskommelsen med C-byrån. – En gång fick vi 400 liter bränsle av svenska marinen. Men det var tystnadsplikt. Vi fick inte säga något om det. Sverige var ju neutralt. Om vi blev fasttagna fick vi inte säga att svenskarna hjälpte oss. Vi skulle i så fall säga att vi agerade helt på eget bevåg.

Vid en hämtning, den 10 oktober 1944, hade Peteris 273 flyktingar i båten. Den var så överlastad att den höll på att sjunka i Rigabukten, berättar han. – Vi kastade deras saker överbord. Väskor, kläder, husgeråd. ”Plocka ut era värdesaker så vi kan slänga i väskorna”, sa jag. Flyktingarna trädde ofta på sig många lager av kläder. För att klara kylan, och för att få med sig så mycket som möjligt till det nya landet. Men i båtarna ute till havs, i regn och med stänk från havet, blev kläderna genomvåta. – Kläderna vägde väldigt mycket. Tyngde ner hela båten. Jag tvingade folk att ta av sig kläderna och slänga i vattnet. Det var bara tur att vi klarade oss, säger Peteris Jansons.

Det är sjuttio år sedan. Och det är för att högtidligt hålla minnet av flykten över Östersjön som Peteris Jansons och hans maka Inga Jansons den här höstlördagen klätt sig fina och tagit sig till Slite hamn. Nere vid kajen vajar tre flaggor i vinden: den estniska, den lettiska och den svenska. Två plaketter är monterade på minnesmärkets sockel. ”Tack för hjälpen 1944–1945. Lettiska flyktingar”, står det på den ena. ”Flyktingarna från Estland under andra världskriget tackar Gotland” på den andra. En enkel öppen, grönmålad plåtbåt, en av många farkoster som användes vid flykten, kompletterar minnesmonumentet. Båten har skothål på ena sidan.

Nu samlas människor runt båten och flaggorna för att lyssna på högtidstal och hedra minnet av flykten. Intill ligger Slite Sjöfartsmuseum, där man kan titta på svartvita fotografier från 40-talets båtflyktingar. Men minnesceremonin har inget musealt eller pliktskyldigt över sig. Rysslands pågående expensionspolitik under Putin laddar högtiden med nutida allvar. Den lettiska Sverigeambassadören Gints Jegermanis är här: en smärt man med prydlig mustasch, nypressad kostym och fluga. Ambassadören är född 1964 och växte upp i Sovjetunionen, i det som i dag är Lettland, men som

då kallades Lettiska SSR. SSR stod för ”Socialistiska Sovjetrepubliken”. När Gints Jegermanis håller sitt tal i Slite hamn blir det tydligt att orden ”rysk ockupation” inte enbart är ett begrepp som tillhör det förgångna. Det är ett hot som känns aktuellt för många ester och letter. – Ryssland är i krig med oss alla i väst – även om vi inte erkänner det. Vi måste förhindra Ryssland och andra aggressiva stater att lyckas, säger ambassadören.

1991, när Gints Jegermanis var 27 år gammal, föll Sovjetunionen samman. Lettland, Estland och Litauen upphörde att vara sovjetrepubliker och blev självständiga stater. Vissa länder, som USA och Storbritannien, erkände aldrig Sovjetunionens annektering av de baltiska staterna. Sverige gjorde det. Svenska skolbarn fick lära sig mycket om Sovjetunionen – men lite om våra grannländer Estland, Lettland och Litauen. De var delar av Sovjetunionen, helt enkelt. 1989, när Sveriges dåvarande utrikesminister Sten Andersson (S) besökte Tallinn, fick han flera gånger

frågan om Estland var ockuperat. Varje gång svarade Sten Andersson nej. De baltiska staterna var en del av Sovjetunionen – så löd den svenska officiella hållningen.

Runt 120 människor har samlats till minnesceremonin i Slite hamn. Många var själva med i båtarna, för sjuttio år sedan. – Jag var två år gammal. Mina föräldrar flydde eftersom de var så rädda att skickas till Sibirien när ryssarna kom, säger Reet Valdsö från Stockholm. Reet Valdsöos föräldrar tänkte som så många andra flyktingar i alla tider: vår exil är tillfällig. Andra världskriget höll på att ta slut. Nu gällde det att ligga lågt i några månader i det fria Sverige. Sedan, tänkte de, skulle Estland befrias och de skulle kunna flytta tillbaka igen. Så blev det inte. Månader blev till år, som blev till decennier. Först på sjuttioalet blev det möjligt att hälsa på släktingar som fanns kvar. Besöken i det sovjetstyrda Estland var läskiga, tyckte Reet Valdsö. – Det var så grått och så otäckt. Hotellrummen var avlyssnade. Folk angav varandra till myndigheterna.

Rädslan för Ryssland satt djupt. Som skolflicka i Stockholm blev Reet Valdsoo stel av skräck när hon en dag befann sig utanför den sovjetiska ambassaden på Villagatan.

– Jag gick i Estniska skolan. När vi skulle åka till Stadion och åka skridskor gick vi förbi ambassaden. ”Prata inte estniska här!” förmanade lärarna. Det kändes som om ryssarna kunde komma ut och ta oss.

Gints Jegermanis, ambassadören som levte större delen av sitt liv i ofrihet under sovjetisk ockupation, tvekar inte att dra paralleller mellan dåtidens Sovjetunionen och dagens Ryssland.

När han i Slite hamn talar om de 180 000 letter som flydde landet under 1944 och 1945, när Sovjetunionen invaderade Lettland, säger han:

– Vi måste minnas vem som gjorde detta.

Och lite senare:

– Inget har hänt i Ryssland.

Gints Jegermanis, Reet Valdsoo, Peteris Jansons och flera andra kliver ombord på Kustbevakningens fartyg KBV 078. Minnesceremonin fortsätter ute till havs. De som dog i vågorna ska hedras med blommor.

Medan fartyget stävar österut fortsätter Gints Jegermanis att tala om Ryssland och Putin.

– Ryssland lekte med idén om demokrati ett tag, men ändrade sig egentligen aldrig. Nu är det tydligt. Rysk tv visar bara propaganda och lögn.

KBV 078 slår av på farten. Lettlands ambassadör greppar en stor blomsterkrans och säger:

– Vi måste minnas alla som förlorats på vägen. Låt oss även komma ihåg dem som kom till Sverige, de som klarade den svåra flykten.

Han kastar blomsterkransen som landar i havet. Gotlands biskop Sven Bernhard Fast ber Gud välsigna viloplatsen till havs och de drunknades själar. Peteris Jansons och Reet Valdsoo släpper röda rosor i vågorna. Reet tänker på sin moster Johanna och sin kusin Ebbe, en flicka som var sex månader gammal vid tiden för flykten.

– De flydde samtidigt som vi. Min moster ville att jag och mamma skulle åka i deras båt. Den var större och säkrare, menade hon. Men pappa sa nej. Han ville hålla ihop familjen.

Utanför den estniska ön Ösel fick moster Johannas båt problem med motorn och tvingades avbryta flykten.

– De kom aldrig fram. Vi har ingen aning om vad som hände med dem.

Flykten skedde den 22 september 1944. Den 9 oktober 1944 skriver Gotlands Allehanda att ”Ryssarna behärskar även den estniska ön Ösel”. ”Strömmen av flyktingar därifrån torde bli mindre”, skriver tidningen, ”eftersom chanserna att komma därifrån nu är mycket små. Ryska soldater ha besatt landet och ryska örlogsfartyg samt ryskt flyg kontrollerar farvattnen utanför kusten.”

Tidningen skriver att båtarna som kommer till Slite från Ösel ”ha varit utsatta för kulsprutebeskjutning och bombfällning. Bland de flyktingar, som igår anlände till Slite, voro 8 spädbarn.”

Reet Valdsoo var bara två år vid flykten. Hon minns inte sin moster och sin lilla kusin Ebbe som försvann på havet. Men Reets mamma plågades i alla år av osäkerheten om vad som egentligen hänt dem. – Det är därför jag är här i dag. För att få ett avslut. Det borde egentligen ha varit min mamma som var

här, men hon är inte längre i livet. Så jag tänker: ”Hej mamma, det här gör jag för dig”, säger Reet Valdsoo.

När Sovjetunionen återerövrade de baltiska länderna inleddes en propagandakampanj som misstänkligen gjorde de tiotusentals ester, letter och litauer som flytt till Sverige. Den sovjetiska tidskriften ”Kriget och arbetarklassen” skrev att flyktingarna i Sverige var ”hitlerska äventyrare” och ”sovjetfientligt slö-

Foto: Britt-Inger Hedström Lundqvist

der”. Moskva fick understöd av den svenska kommunistiska tidningen Ny Dag som skrev föraktfullt om ”importen av baltiska fascister”.

Den folktoppartistiske riksdagsmannen Edvin Jacobsson var inkvarteringschef för balter som flytt till Sverige och träffade många flyktingar. Den 1 november 1944 försvarade han i DN båtflyktingarna mot försöken att måla dem i bruna färger. De är inga ”ytterlighetsmän”, menade Jacobsson:

– Flyktingarna är mest sådana som blivit förföljda under den ryska ockupationen före tyskarnas inmarsch – tjänstemän, lantbrukare, industriidkare som kanske ägt något litet och därför inte tedde sig

utifrån att bland oss sprida politisk propaganda, obeaktat om den härflyter från Sovjetunionen, Tyskland eller någon annan mot oss fientligt inställd stat”, skrev de och betonade samtidigt sin tacksamhet ”för de livsvillkor som Sveriges kungliga regering möjliggjort.”

Efter kriget, i januari 1946, utlämnade Sverige 146 baltiska soldater till Sovjetunionen. De hade varit i tysk tjänst under kriget. Sveriges kommunistiska parti, SKP, (som senare blev Vänsterpartiet) ville gå ännu längre och utvisa samtliga runt 37 000 baltiska flyktingar som funnit en fristad i Sverige. De var ”sovjetmedborgare” enligt SKP:s och Moskvas sätt att se det.

Den så kallade baltutlämningen var och är fortfarande omstridd. Förföljelse och massmord av judar hade ägt rum i baltstaterna under den nazityska ockupationen, och en del balter hade varit delaktiga i Förintelsen.

Det fanns krigsförbrytare bland de soldater som skulle utlämnas. Men många var tonåringar som tvångsrekryterats till den tyska armén. I Stalins Sovjetunionen skulle de straffas hårt, kanske avrättas. Var det verkligen rimligt att tillmötesgå Sovjetunionens begäran om att de baltiska soldaterna skulle överlämnas? När regeringens beslut offentliggjordes blev många svenskar upprörda. Protestdemonstrationer ordnades över hela landet. De som skulle utvisas hungerstrejkade. Sju män begick självmord i de svenska interneringslägren. Andra stympade sig i desperation genom att hugga av fingrar. En man högg sig själv med en penna i ögat.

Tre av de utlämnade balterna avrättades i Sovjetunionen för krigsförbrytelser. Andra sattes i fångläger.

48 år efter baltutlämningen, 1994, bad den svenska regeringen och kung Carl XVI Gustaf officiellt

”Fågeln väljer flykten. Vi valde den icke. Flykten valde oss. Därför är vi här”.

behagliga för bolsjevikerna.

Nog kunde enstaka nazisympatisörer finnas bland flyktingarna, menade Edvin Jacobsson. Men nästan alla gav uttryck för att ”de tyska och de ryska okupanterna är lika svåra båda två”. Den svenska utrikesministern Christian Günther skrämd baltiska flyktingar när han i slutet av 1944 uttalade att den svenska regeringens ögon betraktade dem som ”sovjetryssar”. Han fick kritik från flera håll. ”En ovälkommen benägenhet för servilitet”, skrev Expressen om Günthers inställning till Sovjetunionen.

När den svenska regeringen meddelade att den

de utlämnade soldaterna om ursäkt. Beslutet var felaktigt, sa dåvarande utrikesminister Margareta af Ugglas (M).
Bräckliga, överlastade båtar. Hopp om frihet från förtryck. Desperata flyktingar som dör på havet. Flera talare under minnesceremonin drar paralleller mellan Östersjön 1944 och Medelhavet 2014. Gotlands biskop Sven Bernhard Fast citerar profeten Jesaja om att stilla flyktingars törst och sedan Stig Dagerman: ”Fågeln väljer flykten. Vi valde den icke. Flykten valde oss. Därför är vi här”.

Regionstyrelseordförande Åke Svensson säger att Gotland ska vara ”en öppen ö med öppna sinnen”.
– När ester och letter flydde 1944 sa inte alla gotlänningar: ”Kom!” En del sa: ”Vi vill inte ha er här!”
Då kom det tiotusen. I dag säger somliga: Hundra flyktingar till Gotland – vi har inte plats.
Efter ceremonin blir det goda smörgåsar, kaffe och vin. Sorlet tilltar. Visby vokalensemble uppträder och sjunger ”Så länge skutan kan gå”.

Så länge skutan kan gå
Så länge hjärtat kan slå
Så länge solen den glittrar på böljorna blå
Om blott en dag eller två
Så håll till godo ändå
För det finns många som aldrig en ljusglimt kan få

Peteris Jansons petar i sin landgång och lyssnar. Det är vackra ord, tänker han. Ändå känner han sig ledsen och beklämd. Minnesceremonin är fin, men för Peteris känns det som teater. Sången, skratten och högtidstalen korresponderar dåligt med hans egna minnen från andra världskriget och från flykten. Han tänker på alla apatiska människor som åkte i hans båtar den där hösten 1944: barn, vuxna, gamla. De hade lämnat allt bakom sig. Berövats sitt hemland.
– De hade ett val: att skickas till Sibirien eller fly. Och jag, om jag hade stannat: jag hade fått skjuta andra människor. Då vid krigets slut kunde det vara 14-åriga barnsoldater.
Han tänker på den unga kvinnan som under en flyktingresa fick panik – ”hon blev sjötokig” för att använda Peteris ord.
– Jäntan ville hoppa i vattnet i mörkret, hon var alldeles ifrån sig. Vad gör man då?
Vad gjorde du?
– Jag slog ner henne. Jag hade inget annat val. Annars hade hon hoppat i och dött.

Efter ceremonin kör Peteris Jansons och Inga Jansons till sitt hem i Rute, norr om Slite. Under många år bodde de i Stockholm, där Peteris arbetade som kontorschef på industrijätten Honeywell. På äldre dagar flyttade de tillbaka till Gotland – ön där de träffades under andra världskriget, när Inga arbetade för Kristidsnämnden och Peteris gjorde sina hemliga resor.
När de går till sängs på kvällen efter ceremonin lyckas Peteris Jansons inte somna. Det blir ofta så efter sådana här minneshögtider, berättar han på telefon några dagar senare.
– Jag ligger vaken och tänker på hur det var. Hur människor hade det.
Peteris Jansons talar om Hitler och Stalin. För yngre människor är de bara namn i historieböckerna, menar han. Skräcken de spred har blivit abstrakt, överklig.
– Ingen kan längre föreställa sig hur Hitler och Stalin var. Men för mig är de verkliga. Det var dem jag flydde ifrån.

Niklas Orrenius

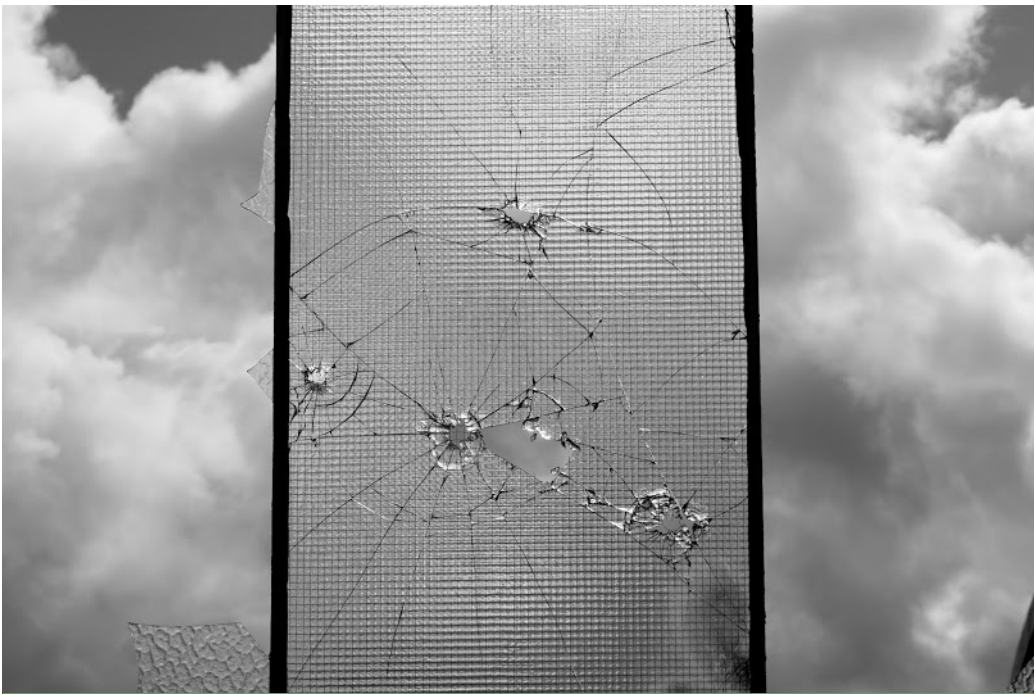

Foto: Marielle Sterner

Upplevelsen av en båttur

Vem kan föreställa sig vad det innebär att sätta sig i en båt... med vetskapen om att man kan gå miste om sitt liv? Och inte bara sitt eget liv utan även sina egna barns. Vem vet vad det innebär att lämna ett land som man blivit fräntagen? Och vem kan se in i ögonen på den som är på flykt och säga att denne inte är välkommen?

Det finns de som knyter sin näve och menar att de som flyr från oroshärdar ska vända om. Ja, de ska vända om och ge fan i att komma hit. Vända om? Tillbaka till vad? Tillbaka till bomberna? Tillbaka till helvetet? Tillbaka till en plats där det inte finns en framtid för barnen?

Här undrar jag: De som inte har någon förståelse för dem som flyr från krig och elände, flyr inte de själva också? Flyr från sitt ansvar som medmänniska? Flyr från sin egen värdighet? Flyr från de grundläggande värden som gör oss till människor? Den som flyr från sig själv är alltid vilsen. Alltid. För den som inte sträcker ut sin hand till en medmänniska som förlorat familj och vänner kan endast vara vilsen. Ja, vilsen i sin eländiga bitterhet.

Melker Garay
www.garay.se

Hästar är ett vanligt sätt att transportera sig i Rumänien.
Foto: Anneli Sandberg

Inget val. Luminita, Valerica och Vasilica har alla många barn att försörja och säger sig vara för gamla för att slåss om de få jobb som finns i Rumänien (46, 54 och 43 år). Varje morgon bjuds de på frukost av Svenska kyrkan.

Dusch, tvättmaskin och frukost mot hungern är Svenska kyrkans gåva inför deras arbetsdag utanför varsin köpcentrumingång. Men högst upp på önskelistan står jobb.

Södertälje. Klockan är strax efter tio när Kenneth Persson, församlingsassistent i Svenska kyrkan i Södertälje, ser de första som ska äta frukost på församlingens mötesplats Gåvorna. På vägen in i matrummet passerar Luminita, Valerica och Vasilica secondhandbutiken och hinner slänga ett öga på bortskänkehörnet. Luminita har ett hål rakt genom sin sko och skulle behöva nya.

Vi vill lära oss svenska

– Då hinner jag duka fram, säger Kenneth.

Snart står tre prydliga brickor på det runda bordet. Vardera med ett kokt ägg, två inplastade trekantmackor med ost och skinka och en skål för yoghurt med flingor och sylt. Det står de sig på till kvällen.

Vanligtvis kostar frukosten 25 kronor, men för EU-migranterna som sen ska till en arbetsdag med pappmugg framför sig på Södertäljes gator är det gratis.

– Vi känner att de behöver skicka hem pengarna de tjänar i stället. Risken är att de inte unnar sig att äta, säger Elisabeth Linde, diakon i Södertälje församling. De andra gästerna är skrivna i Sverige omfattas av Socialtjänstlagen. De ska få hjälp av kommunen.

– Någon blir väl irriterad och någon blir glad att vi hjälper de som hamnar utanför.

Kenneth och kvinnorna ler igenkännande mot varandra och han gestikulerar mot de lediga platserna.

– Vi försöker prata med tecken, säger Kenneth.

Ingen kan rumänska på Gåvorna. Tolk är en sällsynt lyx. För många är det första gången de kan prata med EU-migranterna.

– Vi skulle vilja lära oss svenska, säger Vasilica nu när hon får chansen.

Hon vill prata med människor och tror det skulle underlätta för att söka jobb.

– Men det kan jag hjälpa till med i höst, säger Elisabeth och studsar till när hon

inser att det finns mer hjälp de kan erbjuda.

Kvinnorna får också veta att de som EU-medborgare har rätt att få ett personnummer för att söka jobb.

– Jag hämtar min man. Han kan bygga ett hus från första stenen, han har jobbat med bygg i Rumänien, säger Valerica som ser en strimma hopp om att få hjälp.

De har inte haft kontakt med någon myndighet i Sverige. Valerica berättar att hennes man Nicolae i dag har målat fönster för några hundralappar.

– Ibland kommer det folk till honom och vill ha något gjort. Men han behöver mer, säger hon.

De är överens om att det är svårare för män att tigga, många känner mer sympati med kvinnorna.

Men alla vill de helst jobba. Vasilica har arbetat på fabrik och jordbruk i Rumänien innan finanskrisen.

– Vi är för gamla för att få de få jobb som finns. Det finns en gräns vid 35, säger hon och berättar att hon ensam försörjer sina sex barn hemma.

Vasilica bestämde sig för att åka till Sverige när hennes dotter blev sjuk och behövde 5 000 kronor för operation. Det har hon lyckats med på tre månader.

– Det var inget svårt val att åka hit. Jag var tvungen.

På ett par veckor hoppas hon samla ihop 1 500 kronor till bussturen hem.

– Mina barn finns där och min dotter är skild så mitt barnbarn kommer alltid bo kvar i Rumänien.

Med tom blick säger Luminita plötsligt.

– Jag vill bara hem. Men jag har inte pengar. Och jag har ingen kraft till att resa.

Elisabeth Linde berättar om två män som kom in på Gåvorna i vintras med tre frågor. Kan ni hjälpa oss med jobb? Nej. Dusch? Nej. Tvättmöjligheter? Nej.

– Men vi kan bjuda på en macka var allt vi kunde svara, säger hon.

Därför står nu ett rum med dusch och tvättmaskin klar att användas när ett arbetsteam finns på plats till hösten.

– Det ska hållas ordning på tvål, badlakan och bokningslistor så nu söker vi volontärer, säger hon.

De tre kvinnorna, som numera är vänner och kollegor

som Valerica säger, lovordar initiativet.

Idag försöker de tvätta i hinkar med vatten från vattendrag där de bor.

– Det är jättesvårt. Vi är också människor och skulle gärna duscha varje dag om det gick, säger Vasilica.

Text: Sara Kvarnström,
Länstidningen
Foto: Mattias Holgersson,
Länstidningen

Redo att användas. Kyrkan söker en volontärgrupp som kan hålla i logistiken. Sen är dusch och tvättmaskin tillgängligt.

Lammet Melo är på väg ut från köket.
Foto: Anneli Sandberg

...sju sorters kakor
under kudden så drömmer
man om sina
tillkortakommanden.

Kent Wisti

Museet mitt i byn

Vi byggde en utställning om Sveriges och Sigtunas historia. Vi utgick från materialet trä. Då träffade vi Nicolai Mărațulu från Rumänien.

Mitt i Sigtuna stad ligger museet. Åker man buss dit och hoppar av vid busstationen får man en historisk promenad genom huvudgatan fram till museet. En gata vars sträckning nästan är den samma sedan staden grundades av Erik Segersäll på 900-talet. Sigtuna brukar kallas Sveriges första stad. Innan museets röda träbyggnad syns i förgrunden har vi passerat Rådhuset, Drakagården, Lundströmska och alla dagens butiker. Det är en vacker historiserad trästad som till största del är gestaltad som tidigt 1800-tal. Hit kommer många turister för att strosa, fika och kanske känna av den tidigmedeltida stämning de tre kyrkoruinerna förmedlar. När du stiger av bussen passerar du först Press-

byrå och sen kommer Ica. Utanför Ica möts du ofta av ett stort bländade leende. Där sitter Nicolai Mărațulu och säljer sina slevar. Slevarna har han och hans familj i Rumänien tillverkat. De är stora, handgjorda och väldigt vackra. De har ofta en liten enkel dekor vid skaftets början. Nicolais slevar hjälpte oss att knyta ihop vår utställning om Sigtunas historia utifrån materialet trä.

Sigtuna museums samlingar är till största del arkeologiska och har kommit till museet via alla utgrävningar som har gjorts i staden. Det var naturligt för oss att börja utställningen med våra träobjekt från 1000–1200-tal. I utställningen har museets arkeolog Anders Söderberg placerat objekten i tre familjer eller grupper: resa och kommunikation, hemmet och redskap.

Tidningen Dik Manusch

Vill du bidra med gåvor till tidningen Dik Manusch fortsatt existens?

Swish: 123 106 94 34

Bankgiro: 893-0703

Genom alla dessa fynd vet vi att det i tidigmedeltidens Sigtuna var mycket handel och produktion. Många reste hit för att sälja och köpa. Vi kan se på fynden i material, dekor eller teknik att många objekt är från helt andra delar av världen. Det går också att utläsa att många traditioner från fjärran platser har anammats i den lokala produktionen. Lokalt hantverk har också utförts på material som inte borde ha funnits i Sigtunas närhet, till exempel horn från fjärran levande djur som ren, älg och valross och stenar som kommer från andra naturområden.

Det var med hög sannolikhet en väldig mångfald av kulturer och traditioner i Sigtuna under tidig medeltid. Människor från många andra delar av världen har flyttat dit permanent eller tillfälligt. Sigtunaborna reste mycket, ibland långt bort, en del etablerade sig och kom aldrig tillbaka till Sigtuna.

Det finns mycket uppgrävda rester från båtar, båtproduktion och båttransport från tidig medeltid. De flesta samhällen växte fram längs kuster och segelleder. Haven var dåtidens främsta kommunikationsförutsättning. Kanske att jämföra med nutidens internet?

Utställningen "Trä – tiden är ingenting" innehåller även objekt från senare tid. Då mest från 1700–1900-talen. I museets samlingar ingår

två hela hem. Lundströmska gården som ligger mitt på Storgatan, ett kombinerat hem och handelsbod från tidigt 1900-tal. Borgmästaregården som är en tidig funkmiljö och Gustav Dahls tidigare hem. Från dessa två hem har vi lånat objekt till utställningen. Det finns också träföremål från en tidig brandstation, leksaker och diverse verktyg och hushållsredskap. Förutom nutida konst och design är Nicolai Mărațulus slevar de yngsta objekten i utställningen.

I de arkeologiska delarna av utställningen finns en vandringskäpp. Den är skör och försiktigt placerad i en textiltvagg i en klimatanpassad glasmonter av vår konservator Lisen Tamm. På käppen anas ett svagt inristat flätmönster. En fläta som troligtvis har varit målad. Nu efter tusen år i jorden är det endast inristade konturer kvar. Flätan återfinns i utställningen på en annan käpp som kommer från Lundströmska gården. Den är från tidigt 1900-tal. På denna käpp är flätan placerad på samma plats men den är gjord av tunna silvertrådar. Vid den tiden var den medeltida käppen ännu inte uppgrävd och hantverkaren som tillverkade den yngre käppen kan alltså inte ha sett den äldre käppen. På slevarna som vi köpt in till museet av Nicolai Mărațulu finns ett liknande mönster inristat på gränsen mellan skaft och skedbladet.

Hantverk och tradition är ofta gemensam över tid och över olika kulturer. Troligtvis därför att vi har utbytt erfarenheter och handlat med varandra under tusentals år. Fynden från fjärran platser vi hittar i marken är rester efter människors möten med varandra. Att man rest till främmande platser, tagit med sig en del föremål och intryck hem, lämnat kvar annat och att det är sådana möten, intryck och nya erfarenheter som leder världen vidare. Att försöka identifiera olikheter utifrån nationella gränser så som de är just nu är väldigt mycket en konstruktion utan stöd i historien. Gränserna har förändrats

flera gånger och vi har haft ett starkt behov av att förtydliga skillnader i nationalstatsbyggande. Idag med EU och ännu mer utbyte och handel globalt är det smakfullare att söka efter likheterna. Likheterna mellan olika delar av planeten hjälper oss att känna gemenskap.

Nicolai Mărațulu hjälpte oss att binda ihop vår utställning. Binda mellan tidsepoker och mellan geografiskt olika platser. Hjälpte oss att förstå ett historiskt sammanhang.

Ted Hesselbom
Museichef
Sigtuna Museum & Art

Fakta

De senaste åren har antalet personer som ber om pengar på gatorna i Sverige ökat. Från att ha varit en ovanlig syn – och då mest i storstäderna – ser vi nu personer som ber om pengar för sitt levebröd även på små orter som t ex Sigtuna. De är fattiga EU-medborgare som tack var den fria rörligheten inom EU kan ta sig till rikare EU-länder som Sverige för att söka jobb, samla burkar, spela musik, sälja hantverk eller be om pengar. Många av dessa personer kommer från Rumänien, det kan vara grupper av Romer, men också Rudari (en annan utsatt rumänsk folkgrupp). En del har tagit med sig olika former av hantverksartiklar som slevar, korgar, kvastar, smörknivar för att sälja. Att sitta utanför den lokala mataffären och sälja något ger så klart en annan känsla. Det har också dykt upp en mängd olika stödgrupper runt om i Sverige som genom att hjälpa de fattiga EU-medborgarna att sälja sina egentillverkade saker kan få en drägligare tillvaro. I Sigtuna Kommun finns nätverket Migrant Sigtuna som stöttar materiellt med mat, kläder, hygienartiklar m.m. och socialt genom att t ex följa med som tolk vid läkarbesök.

En resa i tid och rum

Homo hiarkius, den hierarkiska människan, skapades i samband med att människan började odla jorden någon gång efter senaste istiden. När jorden började odlas blev människan bofast - hus, byar och städer växte fram och behovet av att förvara och försvara det som producerades blev en viktig komponent i vardagen. Man började konkurrera med varandra och där någonstans skapades de militära idealen som var och fortfarande är förebilden för machokulturen och det patriarkala våldsamhället. Det könsuppdelade samhället skapades.

Innan människan började odla jorden samarbetade och kompletterade människor varandra. Det har funnits och finns fortfarande samhällen där man kompletterar varandra, de kallas matriarkala samhällen.

Någon av de kinesiska filosoferna lär ha sagt att man inte kan vinna några militära krig utan bara slag. Vill man vinna krig måste man sätta sig ner och förhandla. Sokrates lär ha sagt att retoriken var de lögnaktigas verktyg och förespråkade dialektiken, dvs dialogen, diskussionen eller samtalet. Försoningsprocessen i Sydafrika byggde på principen om samtalet som läkande metod.

Som barn till överlevande från koncentrationsläger har jag funderat mycket på hur krig och våld skapar trauman. Oavsett form av trauma, oavsett könstillhörighet, om man är förövare eller offer, får man mardrömmar som tär på en och ens anhöriga. Mardrömmarna reproduceras i generationer och förs vidare av barn och barnbarn i form av misshandel, våldtäkter eller annan förnedrande behandling. Den som är en förövare riskerar bli offer och den som är offer riskerar bli förövare, det snurrar på som i ett ekorrhjul. Den som utsätts för yttre tryck sluter sig, sluter sig till en idé, en grupp eller ett samhälle och blir därmed extremt konservativ och intolerant, nästintill

extremt nationalistisk och det gäller oavsett nationell, religiös eller ideologisk riktning och kompass. Som människa rör vi oss dagligen mellan olika grupper och sammanhang beroende på privat – och offentligt liv samt profession och intresse. Vi behöver alla känna samhörighet och vara en del av något. Människan som varelse är beroende av en omgivning som hen kan spegla sig i, på gott och

Foto: Anneli Sandberg

ont, i ett ständigt samspel mellan individens och gruppens norm. Konflikter mellan människor kommer alltid att finnas, i både privata och professionella relationer, för vi har olika personligheter och egenskaper, först när vi är medvetna om dessa kan vi göra något åt det samt skapa ett samhälle där människor kompletterar varandra. För att lyckas skapa det kompletterande samhället måste vi utveckla pedagogiska metoder och verktyg som bygger på dialektikens, dvs samtalets och lyssnandets principer. I alla världens länder förekommer schismer mellan stad och landsbygd men det finns ett ömsesidigt behov av varandras perspektiv och erfarenheter, därmed bör vi komplettera varandras synpunkter. Först då finns det möjlighet att skapa ett ekologiskt, ekonomiskt och socialt hållbart samhälle och bryta våldets ekorrhjul.

Mikael Rubin

Jag träffar Marcel utanför hans favorithak. En coffeeshop i utkanten av centrum. Coffeeshopen är av naturliga skäl rökfylld. Den söta doften är kraftigt påtaglig och Marcel ser förväntansfull ut inför sin stundande kvällsjoint. I övrigt ser han trasig ut. Vi är bägge 34 år gamla, men han ser ut att vara omkring 45-50. Tunnhårig, jeansen är ett par nummer för stora. Bär en svartvit läderjacka, nästan lite sådär motorcyklist-aktig om ni förstår hur jag menar. Här hemma i Sverige skulle man i folkmun säga att han såg ut som a-lagare. Marcel är helt riktigt en missbrukare. Han döljer det inte heller, han medger sina problem istället. Hans problem är heroin. En drog han började med i sin ungdom.

Hemlöshetens ansikte

Han vill däremot inte prata om sitt missbruksliv. Istället vill han diskutera staten. Hans klasshat lyser igenom när han berättar om hur staten har behandlat vanligt folk. Även om Nederländerna är ett rikt land är de ekonomiska klyftorna starka. Den socialkonservativa och borgerliga modellen har exempelvis inneburit att stödet för missbrukare som Marcel har dragits in. Samtliga hemlösa jag kom att tala med under resans gång berättar för mig att tidigare skattesubventionerade härbärgen kostar 10 euro natten numera. Ett dräpslag för Amsterdams alla fattiga hemlösa.

Istället för att tiggas rakt upp och ner gör de hemlösa små tjänster för lite skrammel istället. Marcel är inget undantag. Han vill sova inomhus säger han när han ber om pengar för att han hjälper mig få kontakt med fler hemlösa och för att han överhuvudtaget talar med mig. Marcel är kalderashrom. Hans tilltro till medier är liten. I realiteten hatar han dem, han säger att de har förstört hans liv och berättar om lokaltidningen där han bodde som ung. Lokaltidningen hade hängt ut familjens husvagnsläger och senare på kvällen blev de attackerade av högerextremistiska fotbollshuliganer som skrek nationalistiska slagord. Sedan dess har han inte läst en tidning. De bara ljuger och vill hetsa säger Marcel. Jag ser vad som via Facebook säger han och skrattar. Han drar ett stort bloss på jointen och frågar om jag vill ha. Jag säger nej och sippar på min kaffe i väntan på att han ska bli färdig så vi kan

Om det regnar ute när jag planerat en picknick brukar jag hålla en flaska klorin i vasken för att visa naturen vem som bestämmer!

Kent Wisti

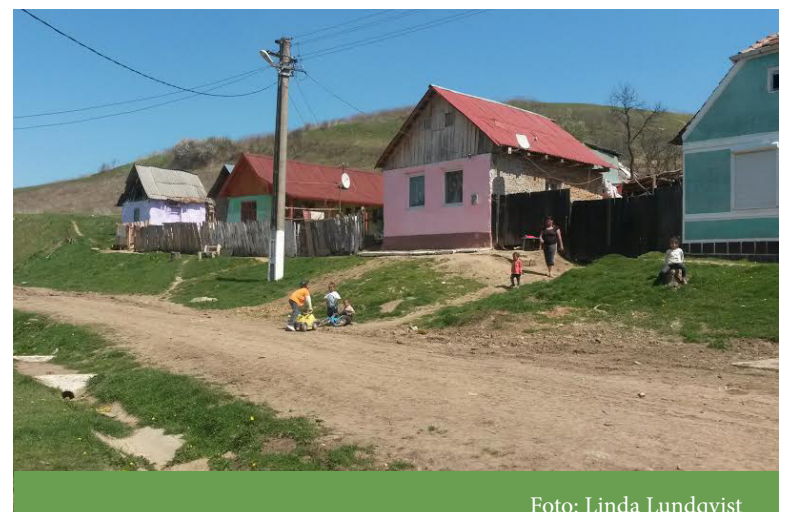

Foto: Linda Lundqvist

gå och träffa fler hemlösa som Marcel umgås med.

Reguliersdwarstraat. Ett stenkast från Restaurang Sumo dit vi ska gå och äta träffar jag Jesse och Laura. Ett nederländskt par, ursprungligen är de från Rotterdam men de har bott i Amsterdam de senaste fyra åren. Anledningen var enkel. De kunde tigga ihop mer pengar i en turiststad. Via missbrukskontakter lärde de känna Marcel flera år före de flyttade till Amsterdam. Då Marcell var utstött av sin romska familj och släkt på grund av hans aktiva missbruk fick han bo i Jesses och Lauras dåvarande etta med kokvrå.

- Vi tyckte synd om honom, han såg helt utmärglad och förstörd ut. Han hade ju ingen annan att vända sig till säger Jesse och ler mot Marcel.

Inne på restaurangen ställer jag frågan om tiggeriförbud. Hur har det fungerat i Nederländerna?

- Här är mindre utländska tiggare nu säger Marcel samtidigt som han tillägger att det fortfarande kommer EU-migranter från olika länder, och pekar ut Rumänien, Bulgarien och Spanien.

- Jag tycker det är hemskt säger Laura. Enligt Laura är tiggeriförbudet ett sätt att kriminalisera bort socialpolitiska problem.

- Det här är att sparka på de som har det absolut värst ställt. Att riskera fängelse bara för att man vill kunna få ihop 20 euro för att få en natts sömn är människodrigt.

Har tiggeriet upphört?

- Som tur är vägrar de flesta poliser driva lagen i verkligheten säger Jesse. Han får medhåll av Marcel som tillägger att polisen har annat för sig än att jaga fattiga.

- Det finns de snutar som är sadister, som verkligen går in för att göra livet till ett helvete för hemlösa. De hatar oss. Samtidigt vet jag att de flesta hellre vill prioritera tjuvar och typ våldtäktsmän.

Enligt Laura vore det dumt att tro att ett samhällsproblem skulle försvinna bara för att det införs en lag.

- Problemet med fattigdom är att folk är fattiga. Jag tigger för att jag inte ser någon annan utväg. För det mesta behöver jag inte göra det. Men det händer då och då. Hade jag inte varit fattig hade jag inte behövt tigga.

Foto: Kim Fredriksson

Jag berättar om förslagen som förs fram av högerpartier i Sverige just nu. När jag säger att Nederländerna framförs som ett bra exempel på att tiggeriförbud fungerar skakar Jesse på huvudet.

- På vilket sätt har det varit bra för oss hemlösa? Det här har ju gjort livet svårare för många säger han.

- Skulle Nederländerna vara ett bra exempel frågar sig Marcel samtidigt som han skrattar hånfullt.

- Är det något Sverige vill lära sig av oss så är det hur man inte ska göra. Situationen för oss hemlösa är hemsk säger Marcel.

Minst sagt, säger Jesse som avbryter Marcel.

- Samtidigt som jag blev nekad behandlingshem nekade socialen mig för att jag inte var ren. Samtidigt kostar härbärge 10 euro per person. Hur hade de tänkt att jag skulle överleva om jag inte hade tiggat? Vad gör man?

Kim Fredriksson

Mänskliga rättigheter

Ett förbud mot organiserat tiggeri är inte bara tandlöst för att reda ut grundproblemet – att få människor ur fattigdom – det strider också mot Sveriges folkrättsliga åtaganden.

Diskussionen om hur situationen med de många utsatta EU-medborgarna ska hanteras har under lång tid varit het. De senaste veckorna har krav på förbud kopplat till tiggeri återigen framförts. Något som däremot saknas i debatten är ett folkrättsligt perspektiv. Frågan handlar i grund och botten om enskilda människor vars grundläggande rättigheter inte respekteras trots de många konventioner som skrivits under och ratificerats. Grundläggande ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter innefattar inte bara en rätt till bostad, rätt till hälsa och rätt till en adekvat levnadsstandard. De innefattar också, och kanske framförallt, en rätt att som utsatt individ inte ses som kriminell för att man är tvungen att tigga för att överleva.

Det finns uppenbara invändningar mot förslaget att förbjuda organiserat

tiggeri. Det är exempelvis mycket oklart hur organiserat tiggeri ska definieras. Dessutom finns redan lagstiftning om människohandel att tillgå i de fall det finns anledning att ingripa mot organiserat tiggeri. Utöver dessa skäl finns också folkrättsliga invändningar. En kriminalisering av tiggeri innebär nämligen ett brott mot Sveriges folkrättsliga åtaganden.

Foto: Linda Lundqvist

Sverige har ratificerat FN:s konvention om ekonomiska, sociala och kulturella (ESK) rättigheter och har därmed en skyldighet att respektera,

skydda och främja de rättigheter som återfinns i konventionen. För att lättare kunna uttyda vad som utgör en kränkning av ESK-rättigheterna, har Maastricht-riktlinjerna tagits fram internationellt. Riktlinjerna slår fast att det strider mot konventionen att kriminalisera utsatthet. Ett exempel som ges i riktlinjerna är kriminaliseringen av hemlöshet, som innebär en överträdelse av konventionen.

Rätten till en skälig levnadsstandard (Artikel 11 i ESK-konventionen) innebär bland annat att ingen ska behöva tvingas till tiggeri för att kunna upprätthålla en skälig levnadsstandard. Det innebär

alltså att redan när någon behöver tigga för att förtjäna sitt uppehälle har staten misslyckats med att tillgodose individens rättighet i konventionen. Problembilden i denna kontext är

såklart större i och med EU:s fria rörlighet och ansvaret måste delas av EU:s medlemsländer.

Rättigheterna i ESK-konventionen ska garanteras alla inom statens jurisdiktion, dvs. området där staten är behörig att upprätthålla lag och ordning, oavsett om man är medborgare eller inte. Sverige har därför ett folkrättsligt ansvar för de utsatta EU-medborgare som befinner sig inom dess jurisdiktion. Ett ansvar som man inte uppfyller genom att kriminalisera tiggeri, något som istället gör utsatta människor än mer utsatta.

Ett kriminaliserande av tiggeri eller organiserandet av det innebär en kriminalisering av utsatta människor och bryter därför mot FN:s ESK-konvention.

Jenny Jansson Pearce, Generalsekreterare, Fonden för mänskliga rättigheter

Ylva L. Hartmann, Programansvarig och folkrättsexpert, Fonden för mänskliga rättigheter

Helt djävla taikon

En av min hustrus kollegor, en gymnasielärare, hade renoverat hemma. Det hade inte gått så bra. ”Det blev helt djälva taikon”, utbrast hen. Jag råkade först på skällsordet ”taikon” på 70-talet, när jag var elva, tolv år gammal. Jag förmodade att det hade något med sviskon att göra och att den negativa klangen kom av den torkade fruktens laxerande verkan. Med tiden har jag dock kommit att förstå att ordets användning är helt igenom rasistisk.

Katarina Taikons kamp för romernas rätt möttes inte bara av förtjusning, utan också av den yttersta ringaktning. Man hade inte kämpat för mänskliga rättigheter, om det inte varit just en kamp; en kamp mot dem som kämpar mot de rättigheterna.

Kampen mot romer, svarta, muslimer och judar (bland andra) och deras rättigheter är ett av de nationella drag som vi inte gärna lyfter fram i ljuset. Och råkar ljuset falla på den kampen, där t.ex. en svart eller judisk person invänder mot hur hen skildras, så går dementimaskinen igång; man menade inget, det var bara ett sätt att uttrycka sig, man menade alls inget rasistiskt, o.s.v. Mekanismen, vardagsrasism, har klarlagts av Philomena Essed, bland många andra.

Det är detta som främmandegör våra grannar, våra landsmän, våra medmänniskor och vår nästa.

Det främmandegörandet har haft mycket stor framgång. Det är bara att titta på valresultatet. Eller i tidningen.

För snart 10 år sedan kom utredningen Omhändertaganden av romska barn. Romska företrädare hade invänt att socialtjänsterna var för snara att omhänderta deras barn. Utredningen – vars metod var att kontrollera romernas ”påståenden” mot ”fakta”, d.v.s. socialtjänsternas skildring – kom självklart fram till att det omhändertogs för få romska barn.

Det sättet att straffa romerna för att de lyfte fram missförhållanden de drabbas av, måste ändå sägas vara en rätt fiffig metod för förtryck. I två paragrafer (s. 8) riktas förödande kritik från romska företrädare mot både metod och slutsatser. De hade alltså varit gisslan i utredningen, utan något som helst inflytande, över den berättelse om romer och romska barn som vårt samhälle vidmakthåller.

Sedan dess har vi haft Delegationen för romska frågor, Den mörka och okända historien - Vitbok om övergrepp och kränkningar av romer under 1900-talet och nu också den Antiziganistiska kommissionen.

Man kan rikta kritik mot alla tre.

Delegationen hade precis det problem som Ylva Habel kritiserar i #columbusing: Vita forskares

excellens i rasismforskning, d.v.s. expertis från vit medelklass talar i munnen på grupper, raser och etniciteter de inte tillhör. Ledamoten Göran Johanssons ”merit” i sammanhanget tycks ha varit just utredningen Omhändertaganden av romska barn. Varken svarta eller romer behöver fler interlokutörer. De behöver inte fler skötare. De behöver likaberättigande och självbestämmande.

Redan i vitbokens titel blir den vita medelklassens självbedrägeri uppenbart – denna samhällsneuros, där den högra handen låtsas att den inte känner till vad den vänstra gör. Diskrimineringen av romer är inte en okänd del av svenska historia. Diskrimineringen av romer är väl känd för alla. Vitbokens roll är – precis som i vanvårdsutredningen – att förringa samhällets ansvar genom att framställa det som att vi är aningslösa oskulder som just har

Foto: Anneli Sandberg

upptäckt att antiziganism alls finns. Den antiziganistiska kommissionen har samma problem, som alla andra som arbetar med diskriminerade grupper. De gruppernas företrädare har behandlas så illa av sina vita skötare, både under den moderna och post-moderna epoken, att det inte är helt lätt att få seriösa företrädare att medverka. Genom att fördela och undanhålla deltagande driver man olika utsatta grupper till konflikt med varandra, på precis samma sätt som antropologen Napoleon Chagnon gjorde med den sydamerikanska ursprungsbefolkningen Yanomami. Dessa kon-

flikter är till stor fördel för makten, därför subaltern kan då framställas som en tokfrans som inte kan tillåtas blanda sig i sina egna angelägenheter, utan någon som verkligen behöver en skötare rustad med påfösare.

En sådan nyansering förringar inte någon av alla de goda insatser som faktiskt har gjorts av vita och romer tillika.

De vita Thomas Hammarbergs (ordförande antiziganistiska kommissionen) och Gunno Gunnmo (vitboken) har gjort mycket tydliga ställningstaganden, t.ex. i fråga om Vojakkala (Maciej Zaremba: Romerna är alltid på fel plats) och polisens romska register (Kommission: Ansvar måste utkrävas för romregistret).

Resande och romer har med en osannolik tålmodighet och envishet knuffat detta motsträviga stenblock uppför berget. Exempelen är många. Här kan vi t.ex. nämna Kurt Magnussons bidrag till svensk historia och den romska feminismen med Soraya Post i spetsen (Expressen – Fem punkter för att stärka våra rättigheter).

Jag själv fäste stort avseende vid den tilltalande värmen mellan romer och vita under presentationen av den romska vitboken. Oavsett bristerna innebar vitboken att de två grupperna hade mänskliggjorts för varandra; i en del av vårt samhälle hade vi vita och romerna tagit ett steg närmare varandra.

Men det finns en anledning till att Leissner, Hammarberg och Gunnmo fick sina uppdrag framför romska kandidater. Den blir tydlig när den kanadensiska sanningskommissionen rörande ursprungsbefolkningens barn kom med sina slutsatser i början av juni 2015. Man menade att omhändertaganden av de barnen hade inneburit ett kulturellt folkmord.

Kanadensarna har svårt att svälja det beska pillret. Man försöker blanda bort korten genom upphöja bisak till huvudsak och diskuterar vad som skiljer ”kulturellt genocid” från ”genocid.”

Men, så kan det gå om man sätter ”fel folk” som ordförande för en kommission. Domare Murray Sinclair är själv Ojibwa, en av de kanadensiska ursprungsbefolkningarna. Plikten mot arvet, den första nationen, var uppenbarligen så trängande att han var tvungen att skildra den katastrof som drabbat hans och andra folk i klarspråk.

Rafael Lemkins definition av genocid innefattar ”att med våld överföra barn från gruppen till annan grupp.”

Vi associerar genocid till mänsklighetens värsta brott. Vi värjer oss därför inför det allvar som kommer med den brottskategorin. Men, lika lite

Foto: Linda Lundqvist

som att den bestialiska misshandeln av flickan Yara i Karlskrona innebär, att det ”inte är så farligt” att ge en unge en smäll, så innebär varken likhögar- na i koncentrationslägren eller Dödens fält eller folkmordet i Armenien, att bortförandet av romska barn i Sverige, i dag och historiskt, är att betrakta som ett sorts mys-genocid i välfärden; än mindre som något annat än ge- nocid – t.ex. ett uttryck för den vita medelklas- skvinnans ”goda vilja.”

Under den process som har varit i den romska frågan har frågan om en sanningskommis- sion lyfts om och om igen. ”Sanningen”, i en nästan religiös mening, frammanas som den välsignelse som skall upphäva motsättningarna mellan folkgrupperna – vita och romer.

Britt-Inger Lundqvist – redaktör för Dik Manus och – och en hel rad namnkunniga debattörer framför- de krav på en sanningskommission i början av 2014 i Aftonbladet (Regeringens vitbok om romerna räcker inte). I oktober 2013 förde en hel rad namn- kunniga akademiker fram samma krav i DN (”Dags att göra upp med den statliga antiziganismen”).

Medan uppsåtet inte kan ifrågasättas, måste det ändå påpekas att kravet på en sanningskommission är mer än lovligt naivt. Vanvårdsutredningen – som utnämnde sig själv till en sanningskommission – lärde oss att en sådan ”sanning” har syftet att ”bättra på” bilden av en mycket tveksam politik genom att associera den med nobelpristagare som Desmond Tutu och Nelson Mandela. ”Sanningen” i denna mening är inte ens i en rudimentär mening avsedd att ge subaltern möjlighet till att vara något annat än subaltern.

”Sanningen” om Sverige och romerna är, och har alltid varit, villkorad. Så länge ”sanningen” om romerna kan användas av vit medelklass som en accessoar för att de skall framstå som toleranta och demokratiska, men utan att det kostar dem något, kan den innefatta romer

och resandes (eller svarta och judars) rättigheter. Men, i samma ögonblick som det uppstår en kost- nad överger man de san- ningarna. I samma stund som mänskliga rättigheter kräver kamp och kurage överger medelklassen dem.

”Sanningen” – som i grun- den är mer ett religiöst än rationellt begrepp – är ovidkommande i fråga om mänskliga rättigheter. De rättigheterna beror helt av makt. Romer, resande, svarta och judar har inte makt.

Den snabba omsvängningen i regeringens politik i förhållande till EU-migranter berättar något om makt. Den antyder att en opinion med goda kon- takter i socialdemokratin – högröstade betonghäck- ar med tillgång till lite för bra telefonnummer – har fått genomslag. I vad mån den opinionen är repre- sentativ för något mer än en liten inskränkt del av arbetarrörelsen är osäkert. Kodorden är ”ohållbart”, ”arbetat från dag ett” och ”tillbaka till Rumänien.”

I ett slag annullerar nu svenska regeringen flera de- cenniers arbete för romers rättigheter; ”sanningen” annulleras i ett ögonblick med ett streck av politiska bekvämlighetsskäl.

Vi går tillbaka till 50-talet där romer skall fördrivas. Vi utsätter dem för en massiv diskriminering vad gäller arbete, boende och skola; precis det vi just

har ”gjort upp med.” I regeringens presentation av sin politik hör vi inte en stavelse om de ekono- miska rättigheter – kärnproblemet – de europeiska romerna faktiskt har här hos oss.

Det mest stötande är Martin Valfridssons uppdel- ning av romer i våra egna och de som ”hemlän- derna” sägs ha ansvar för. Han ignorerar därmed den mest romska av erfarenheter, som i sångerskan Yasmin Levys Naci en Alamo: ”Jag har ingen nation | Jag har inget hemland”.

Samordnaren projicerar samhällets skam på histo- rien, skuddar den av sig, skyller den från sig. ”Det är stor skillnad” på fördrivningarna av ”våra” romer och den fördrivning av europeiska romer som nu kommer att ske, menar Valfridsson. Det rör sig om samma så kallade ”skillnad” som den som rasbi- ologen Nils von Hofsten försökte uppamma efter förintelsen mellan nazistiska och svenska raslagar (Zaremba, De rena och de andra). De var i stort de samma: men ”deras” tillkortakommanden fördömer vi; våra förfaller vi till.

Konsten ”att bekämpa utsatthet och tiggeri” visar sig rent konkret, i det svenska samhällets möte med de europeiska romerna, här, nu, ansikte mot ansik- te, bestå i att bekämpa de fattigaste av dem.

Vi har den fria rörligheten i EU för att européerna skall få möjlighet till ett bättre liv. 700 000 svenskar bor utomlands. Vi sjunger den fria rörlighetens lov i alla tonarter, när det gäller oss själva, när våra egna unga skall få möjlighet att gå i skola – i Flo- rens och Paris – men inte när romer försöker få ett bättre liv här eller behöver gå i skola – i Umeå.

De europeiska romernas fria rörlighet, den anser vi är ”ohållbar”, den anser vi vara helt djävla taikon.

PH Bartholdsson
Skribent

”I samma stund som mänskliga rättigheter kräver kamp och kurage överger medelklassen dem.”

Det lilla huset som inte finns på kartan

Trots att människor har bott i byarna i Pauleascaområdet sedan 1940-talet räknas det ändå som en illegal bosättning och finns inte med på officiella kartor. Enligt rumänsk lagstiftning har man rätt att bli laglig ägare om man har bott på en och samma plats i minst 30 år.

I Pauleascaområdet i länet Arges i Rumänien finns de tre små byarna Troislav, Tinca och Tufanu. De flesta av de drygt 4000 invånarna tillhör minoritetsgruppen Rudari. Många av husen byggdes i slutet av 1940-talet på mark som de blev tilldelade av den gamla kommunistregimen. I samband med att Rumänien blev fritt från kommunismen genomfördes en stor jordreform där de gamla ägarna fick tillbaka marken som de berövats på under kommunismen samtidigt som de flesta av landets 22 miljoner invånare fick en bit mark och äganderätt till sina bostäder. Tyvärr exkluderades många romer och rudari från denna jordreform och den besittningsrätt de haft under kommunistregimen är nu ifrågasatt.

De tidigare markägarna, som fått tillbaka sina egendomar, vill inte ha otillåten bebyggelse på sin mark. Tyvärr är det inte ovanligt att människor i byarna vräks från hus som har varit i deras familjers ägo i 25 år eller mer.

Husen demoleras sedan av grävskepp och schaktmaskiner. Familjerna blir hemlösa. När en av kvinnorna i byn förstod att min kollega Rickard talar flytande rumänska skyndade hon snabbt iväg till sitt hus för att hämta ett dokument som hon ville att han skulle titta på. Kvinnan presenterade sig som Florina. Hon är 24 år gammal och bor i ett nybyggt litet hus som är något mindre än en friggebod tillsammans med sin man Nicolae och deras dotter.

– Jag kan varken läsa eller skriva. Snälla, läs och förklara för mig vad det står i det här dokumentet som min man och jag har fått från skogsbolaget, säger Florina med mycket vädjan och oro i rösten när hon räcker det till Rickard.

Rickard tog god tid på sig att läsa och berätta vad som står i dokumentet. På krånglig byråkratrumska stod det att det statliga skogsbolaget som äger marken där huset står vill att Florina och hennes man infinns i rätten. Om det inte gör det kommer huset att demoleras. Rickard ser att datumet för rättegången är passerat. När Florina får höra det blir hon genast orolig för att de ska bli vräkt från sitt hus och att skogsbolaget ska komma och demolera det precis som de gjorde med grannhuset förra vintern.

Florina och Nicolae förlorade striden om sitt hem. Sedan några månader står huset öde och väntar på att bli grävskepparnas rov. Familjen har flyttat in hos Nicolae föräldrar som har ett större hus, ett hus som inte är lika utsatt för väder och vind. Det bör påpekas att skogsbolaget oftast ser genom fingrarna på illegala bosättningar i området. Men enligt skogsbolaget hade familjen byggt sitt hus på en olämplig plats och därför fick de ett rivningsföreläggande. På nationell nivå i Rumänien förs det samtal om att alla fastigheter bör registreras och att tydliga direktiv för bostäder ska tas fram. Förhoppningsvis kommer även frågan om bostadssituationen för nationella minoriteter att tas upp och förbättras.

Genom åren har Hjärta till Hjärta som både Rickard och jag arbetar för varit med och hjälpt många romska familjer att få äganderätt till sina bostäder. I år har Hjärta till Hjärta tillsammans med kommunen i Gradinari och en rumänsk hjälporganisation sett till så att 115 familjer har fått äganderätt till sina bostäder. Nästa steg blir att försöka få till ett liknande projekt i Pauleasca-området.

Text och foto: Mikael Good

En resa för mig börjar med min morfars berättelser och min mormors dikter. Min morfar föddes 1909 i en liten by i Norrbotten i en fattig torparfamilj. Fadern dog och hans mamma kunde inte försörja den lilla familjen. Svälten var ett faktum och när han var ett par år gammal blev han såld på en så kallad bondauktion. Hårt arbete och stor hunger var vardag. Som 12-åring arbetade han långa pass i skogen och bodde ensam i en skogskoja utan värme och vatten.

Min mormor föddes 1913 i en enkel jordbrukarfamilj. När hon var två år kom hennes syster till världen och hennes mamma lämnade densamma i barnsäng. Min mormor fick flytta in hos en faster och hennes pappa emigrerade till Amerika i hopp om ett bättre liv. Honom återsåg hon först i vuxen ålder. Fastern drev ett litet bageri och min mormor fick genast hjälpa till med arbetet där.

En kan resa på många sätt

Jag har två tydliga barndomsminnen. Den första handlar om att jag kryper upp i morfars säng och ber honom berätta om Pelle. Denne Pelle var morfars alter ego. Genom Pelle fick jag uppleva morfars liv. Jag fick vardagliga berättelser om svält, skam, armod och överhetens maktövertag. Men lika mycket också berättelser om sammanhållning, gemenskap, påhittighet, stolthet och styrka. Till exempel berättelsen när morfar så gärna vill gå i skolan men skäms så erbjörs honom för att inte ha skor på fötterna att han målar benen med blå målarfärg, det skulle föreställa strumpor. "Skosulor" skär han ut från någon liten skinnbit han hittade och nästlar fast i sina tjockhudade sommarfötter. Eller när hans mamma kastar tillbaka de trasiga skor den rika bonden ger som be-

Ana Maria sitter med sin dotter i aprilsolen i Netus.
Foto: Anneli Sandberg

Foto: Viveka Österman

talning för flera dagars hårt tvättarbete i älven med orden ”trasiga skor mättar inte mina barn”. Genom berättelserna har jag flottat timmer, bott i skogshuggarkojor, tagit mig ton mot prästen i byn, åkt skidor miltals i kalla norrbottniska skogar, mjölkat kor, upplevt skilsmässor och gett min sista matbit till min sjuka arbetskamrat.

Det andra minnet handlar om familjens diktaftnar. Min mormor var den drivande kraften och hon samlade sina barn och barnbarn framför den öppna spisen på ovanvåningen i deras hus. Här skulle deklameras dikt! Barn som vuxna valde ut favoritdikter och läste för varandra. När mormor läste dikten om hästen som fastnade i en myr grät vi alla.

En av de första dikterna jag fastnade för precis när jag lärt mig läsa som sexåring var ”Du har tappat ditt ord” av Nils Ferlin. En dikt jag stolt framförde med inlevelse och emfas med brasan flammande bakom mig och mormor och morfar som entusiastisk publik.

Du har tappat ditt ord och din papperslapp,
Du barfota barn i livet.
Så sitter du åter på handlarns trapp
Och gråter så övergivet.

Vad var det för ord – var det långt eller kort,
Var det väl eller illa skrivet?
Tänk efter nu – förrn vi föser dig bort,
Du barfota barn i livet.

Förutom att läsa dikt så skrev min mormor själv. Rasande arga dikter om världens orättvisor, klasskamp och vardagliga skildringar om kvinnors arbete ramlade ur hennes diktarpenna. Lusten att uttrycka sig och viljan att påverka var tydlig. Mormor och morfar gjorde en klassresa. De gjorde en egen bildningsresa från sex år i folkskola till livets universitet. Vardagsrummet var fyllt med bokhyllor och hyllmeter med böcker. Sin första längre ”riktiga” resa gjorde de först som pensionärer. Livet igenom hade de rest genom litteraturen och berättelserna.

Tack vare dem har jag rest i en tidsmaskin och upplevt ett tidigt 1900-tal. Jag har vandrat sida vid sida med ”Pelle” när han med tunga steg separerade från sin mamma och gick till bonden som köpte honom. Jag har vaknat tidiga morgnar med min mormor och gått ut och mjölkat den magra kon. Jag har känt hungern riva i tarmarna och lyckan när grannen kunde skänka

fem saltströmmingar till middagen. Jag har fryst om barfotafötterna på väg till skolan. Jag har känt smärtan i händerna och värken i kroppen efter att tvättat lakan i en isvak. Genom mina morföräldrars historier har jag känt stoltheten över att prestera bättre i skolan än rikemansbarnen. Jag har upplevt

sammanhållningen i morfars arbetslag och jag har förstått genom mormor att ord kan förändra, att dikten kan ge kraft till kampen om en rättvis värld. Genom deras skildringar har jag fått förmånen att få perspektiv och vandra i en annans skor.

Min mormor och morfars historia kan kännas långt borta i tiden. Men den är nära. Liknande berättelser finns hos kvinnan som sitter utanför Coop och tigger. Smärtan att skiljas från sitt barn finns hos flyktingen på asylboendet. Upplevelsen av hungern hos uteliggaren. Värken i kroppen efter ett hårt arbetspass hos undersköterskan. Sorgen och förlusten av en förlorad barndom hos barnet som tvingas bli vuxen i förtid. Likaså finns berättelserna modet och rådigheten i flykten, stoltheten över att få ett arbete och kunna försörja sig, lyckan att lära sig skriva och i bildningsgemenskapen. Styrkan i att ha skyddat sitt barn. Gemenskapen i kampen för det vi tror är rätt. Barfotabarnen finns överallt.

Ibland är det jag som faller tårarna och gråter övergivet på handlarens trapp, ibland är det du som är barfotabarnet. Då vill jag inte att vi föser varandra bort. Jag vill att vi istället slår oss ned där på trappsteget. Läger en arm runt kamratens axel och lyssnar och hjälper till att hitta det borttappade ordet. Ord som synliggör makt och strukturer. Berättelser som ger perspektiv och liv. Vi kan resa på många sätt. Vandra barfota på stigar, färdas över vatten i rangliga båtar, köra snabbt på asfalterade vägar, göra klassresan, genom att gå i någon annans skor eller resa med fantasin.

Jag har rest långt tack vare min morfar och mormor. Hur reser du?...

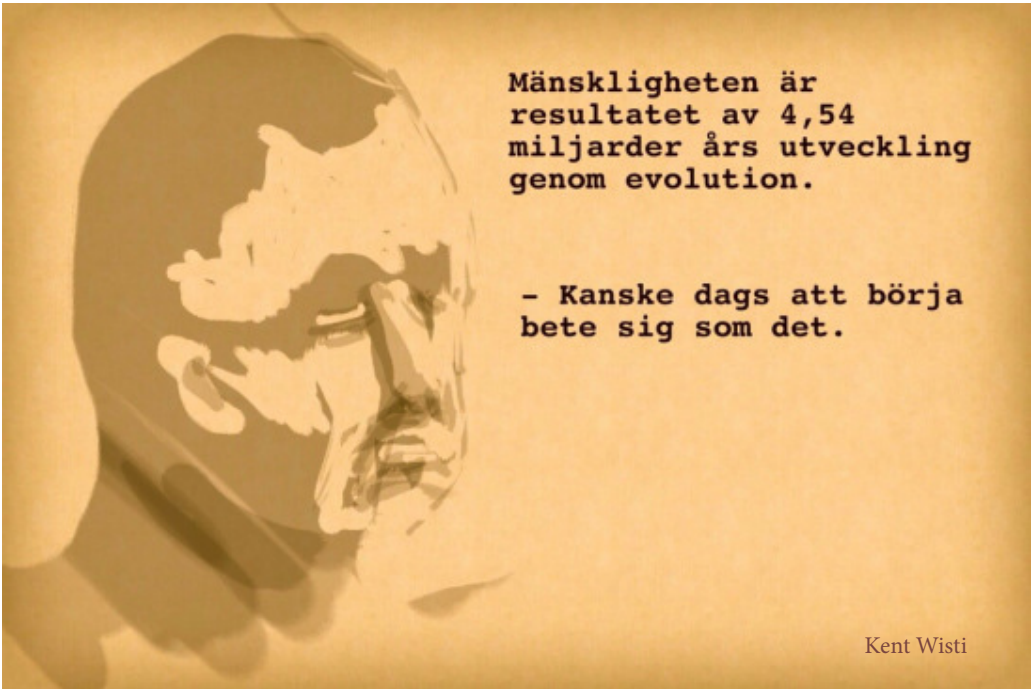
Ylva Löwenborg
Regionchef Norra Norrland
Sensus Studieförbund

Tidningen Dik Manusch

Vill du bidra med gåvor till
tidningen Dik Manusch fortsatt
existens?

Swish: 123 106 94 34

Bankgiro: 893-0703

RECEPT: FASOLE FRECATĂ

Rätten är ganska enkel, även om den tar tid, och har lika många varianter som vi har mormors recept på köttbullar i Sverige. Det är en varm bönpuré, som serveras med en varm olja med karamelliserad lök, och ett vitt, osötat bröd. Smaken är ljuvlig. Första gången jag åt den tittade jag lite tveksamt på den bleka röran, men sen åt jag som om det inte fanns någon morgondag. Det är comfort food när den är som bäst. Det är givetvis vansinne att publicera ett sånt här recept mitt i sommaren, men de regniga kalla dagarna finns det inget jag hellre äter. Vill du spara tid, så blötlägg bönorna dagen innan. Vill du spara mer tid, så köp bönor på burk. Det där lägger jag mig inte i.

- Koket:
500 g stora vita bönor
2 lökar (för all del liksom, ta så många du vill, det här är ingen mattektion)
Buljong (så det blir lagom salt)
Vatten (så det täcker bönorna)
(om du är en köttig person så köper du dessutom en picnicbog, eller någon annan typ av griskött med ben i och slänger i)
Den karamelliserade löken:
Ca 2 dl olja
2 finhackade lökar
2 msk rött paprikapulver
Lite salt

Koket ska koka ihop. Det kan ta en timme, det kan ta tre. Det beror på bönor-na. Blötlägg gärna bönorna en dag eller två innan. De ska vara löjligt mjuka när de är klara. Då tar du ut köttet. Och sen lägger du bönorna i ett durkslag, och pressar dem genom att göra cirkelrörelser med hjälp av skvättar då och då av kokvattnet. På så sätt pressar du dem till en mjuk puré (om du har tillgång till el och köksmaskiner kan du istället köra dem i en mixer, men det här receptet lärde jag mig i Rumänien). Lökoljan gör du genom att finhacka så mycket lök du finner önskvärt. Sen håller du så mycket olja i en stekpanna att du faktiskt tänker ”det här kan ju verkligen inte vara meningen”. Då håller du i en dl till. När oljan är varm lägger du i löken och den ska fräsa och fräsa på hög värme under omrörning. När du tänker att löken nog kommer att vara kremerad snart, så håller du i paprikapulvret och saltet. Smeta ut bönröra på en tallrik, och håll över en sked lökolja eller två. Ät genom att doppa bröd i bönröran. Bestick göre sig icke besvär till denna anrättning. För er som har det kokta köttet liggande på en tallrik bredvid, så är det bara att nypa en bit av det då och då, och äta tillsammans med bönor och bröd.

Linda Lundqvist, kock

Foto: Linda Lundqvist,

Det är inte bra för någon att tigg

För alla barn är skolan väldigt viktig. Inte bara för gadje (icke romer). Jag tänker att skolan ger dig en bättre framtid, och är det viktigaste om du ska få ett jobb, och slippa vara tiggare. Om ni låter barnen från husvagnarna gå i skola, så kommer tiggandet att upphöra, i framtiden. I Rumänien är det svårt med skolan för dem som inte har pengar. I min by så finns det skolgång i fyra år. Om du vill fortsätta i fler år, måste du åka till nästa stad. Då kostar bussen pengar. Och då måste barnen sluta skolan, eftersom föräldrarna inte alltid har tillräckligt med pengar. För de familjer som har pengar är allt bra. Det är inte så roligt som barn att gå i skola i Rumänien heller. Skolämnena är ju roliga. Jag tycker om att lära mig språk. Men om något händer, eller något blir stulet, så är det vi som får skulden. Lärarna ger alltid oss skulden. Zigenarna. Om ett romskt barn vill veta något mer på en lektion, eller har en fråga, så säger läraren alltid ”Varför vill du veta mer? Du förstår i alla fall inte”. Så är det inte för gadje. Många romska barn försöker vara tysta i skolan, för att inte få skäll. De försöker att inte fråga.

När jag började högstadiet så gick jag två månader. Mina föräldrar sa sedan till mig: Gå inte den här månaden. Vi har inte råd med busskort och kläder. Nästa månad fick jag gå, men då sa läraren till mig att jag hade för hög frånvaro, och att jag inte var välkommen tillbaka. Om jag och min familj kunde gå upp till skolan i Sverige och förklara, så kanske det skulle vara bättre. Då skulle ni vara av med era rumänska tiggare, för vi skulle kunna få jobb, eftersom vi hade utbildning. Det är inte bra för någon att tigg. Det är inte bra för mig, och inte för dig. Jag sitter där, och väntar på att du ska ge mig lite pengar. Vad gör jag om folk slutar ge pengar? Det vet jag inte. Vad ni som går förbi mig tänker vet jag inte. Jag har aldrig varit i er situation. Men ni ser inte glada ut när ni passerar mig, så jag tänker i alla fall att det inte är bra för er heller.

Ilias Ciurar, 16 år.
Tigger utanför Åhlens i en mellanstor norrländsk stad.

En första generationens invandrare

Foto: Christer Waara

Då jag själv är första generationens invandrare till Västerbotten från Malmberget, har jag under året träffat flera nya medsystrar och medbröder med samma bakgrund. De har bara kommit lite längre bort ifrån.

Det var med klappande hjärta jag som artonåring, en dag i augusti åkte tåg från Gällivare till Umeå. Resan tog många timmar och när vi närmade oss Umeå tittade jag ut i höstmörkret och såg upplysta fönster som svischade förbi. Jag minns också att jag undrade om jag någon gång skulle få sitta tillsammans med andra inne i något av de upplysta rummen.

Bostadsbristen i Umeå var stor redan på 60-talet, men jag hade lyckats få tag på ett inackorderings-

rum ute på Grisbacka. På mig gick det ingen nöd, men jag kommer aldrig att glömma känslan av total ensamhet.

Människan har i alla tider flyttat av olika anledningar. Mina egna mor- och farföräldrar hamnade som barn i Malmberget i slutet av 1800-talet. De kom från Narvik, Vilhelmina, Norberg och Kungsör. Deras föräldrar gjorde resan till en ogästvänlig och obebbyggd del av landet för hoppet om att kunna ge sina barn en tryggare framtid. Vi får heller aldrig glömma den dryga miljon svenskar som under samma tidsepok flyttade till Amerika undan svält och förtryck. Precis samma anledning som idag driver människor att söka sin försörjning

hos oss.

Jag ska sluta denna ”reseskildring” med de första fyra tankvärda raderna i en dikt av Bosse Parnevik:

En kommer hit för att fly från nöden
En kommer hit för att undgå döden
En kommer hit av terror tvungen
En kom hit för att gifta sig med kungen”

Christina Ohlsson
Burträsk

En backpackers utopi

Jag brukar fantisera om att vår värld är en fantastisk plats. En plats utan orättvisor. En plats utan krig. Sen slår jag upp tidningen och kommer tillbaka till verkligheten. Jag läser om alla hemskheter där ute. Jag skulle så gärna vilja kunna slå upp tidningen, vilken tidning som helst och en dag se att ingen nyhet är av ondo. Där ingen nyhet handlar om att någon blivit mördad eller att någon blivit våldtagen. Jag vill läsa om att jorden är en fantastisk plats där vi visar respekt och kärlek för varandra. Att jorden är en plats där vi håller varandras händer oavsett hudfärg, kön eller religion. Oavsett vad. En värld där vi alla är det vi är: Människor!

Jag har rest mycket och sett en hel del. Jag och min flickvän var nyligen och backpackade i Nordamerika. Vi packade våra ryggsäckar och reste runt

i två månader. Jag har läst ett citat som säger att: "Världen är en bok och att de som inte reser läser bara första sidan." När vi kom hem så frågade våra familjer och våra vänner vad som var det bästa på resan. Vad var det finaste vi såg? Jag tror det kanske förväntades att vi skulle svara den kilometerlånga kritvita stranden i Aruba, hästturen på Kuba eller kanske solnedgången på Bonaire. Men vi var inte bara på paradisställen. Vi såg så mycket mer. Vi besökte platser som andra undviker att besöka. Vi bodde i områden där andra blivit varnade för att bo. I just ett sådant område var vi med om det absolut finaste på hela resan.

Vi har fått höra berättelser från generationer som är äldre än vår att Harlem i New York ska man inte besöka. Harlem är ett ghetto. Harlem är farligt. Och det kanske var så förut, det kanske är så än

idag, men det Harlem vi bodde i kändes inte som ett ghetto. Det Harlem vi bodde i är en plats full med historia. Apollo Theatre är en sådan historisk plats. En plats som kan berätta om hur artister som Michael Jackson och Stevie Wonder har slagit igenom på den enastående scenen och det var just på Apollo Theatre en sval majkväll som vi upplevde det finaste ögonblicket på resan.

Vi hade klätt upp oss. Satt oss tillrätta på våra platser och väntade på att amatörkvällen skulle börja. Men före något framträdande började så berättade kvällens värd att vi skulle ta tag i varandras händer. Att vi skulle ta tag i vår stolgrannes hand oavsett om vi kände personen eller inte och sedan gemensamt sträcka upp våra händer i luften. Kvällens värd fortsatte tala och gåshuden spred sig längs mina armar, känslorna svallade inom mig. "Oavsett hur rik personen som vi håller i handen är. Oavsett vilken hudfärg, kön eller religion personen har så ska vi alla ses utifrån vad vi alla är: Människor! Det är den andan jag vill att ni alla tar med er när ni går hem ikväll. Att ni alla tillsammans sprider Apolloandan utanför teaterns väggar!" Om världen är en bok hade jag velat stanna på den sidan i boken. Stanna på sidan där vi tillsammans tog tag i varandras händer, där vi tillsammans sträckte våra händer mot taket och visade kärlek och respekt för varandra. Där vi människor för en kväll var enade, där vi alla för en kväll visade att det finns hopp. Det är den andan jag vill försöka sprida vidare till alla er som tagit er tid att läsa det jag skrivit. Att om vi tillsammans försöker sprida apolloandan vidare så kanske vi slipper läsa nyheter av ondo. Det är min utopi. En utopi jag en dag hoppas ska bli verklighet.

Martin E

Foto: Christer Waara

Rasistiska partier och ideologier tar allt större plats i debatten idag. Inte bara växer rasistiska och nazistiska grupper, även antirasistiska grupper låter mycket av deras tid och energi gå till rasisternas åsikter. Exempelvis är debatten om hur man kan hjälpa EU-migranter situation ganska liten, medan debatten om huruvida EU-migranter är luriga kriminella eller ej, utbredd.

kämpa emot denna kognitiva process. Det som är problemet är när man börjar smutska ut-gruppen. Varför gör man det?

Stärker in-gruppen

Att förvandla ut-gruppen till monster gör att man automatiskt blir mer stolt över sin in-grupp som man själv tillhör, och i längden blir man stoltare över sig själv. Man vinner ju på alla sätt om man lyckas få sin egna grupp att vara den bästa; rikedom, partners, status, jobb och annat eftertraktat.

Psykologin bakom rasism

Stärker sitt personliga självförtroende

Rasismen bygger i huvudsak på två psykologiska processer. Den första är in/out-group tänkande, att man delar upp befolkningen i olika grupper i detta fall beroende på mängden melatonin i huden. Detta kompletteras med negativa stereotyper och fördomar om ut-gruppen.

Studier har visat att människor som fått sitt personliga självförtroende försvagat (genom att få negativ feedback om sig själv) tenderar att reagera mer fördomsfullt mot andra. Det finns alltså någon sanning bakom stereotypen av Sverigedemokraten som en utstött, osäker person. Kän-

Foto: Marielle Sterner

In/out-group theory

Det är naturligt för människan att dela upp andra och sig själv i in & ut-grupper, naturligt på så sätt att vi alltid gjort det och att det kommer mer eller mindre automatiskt för oss. Traditionellt har familjen varit den viktigaste in-gruppen. Vad som är naturligt är den själva kognitiva processen bakom, som skapar grupperna, men vad grupperna i sig består av speglar snarare kulturen. Exempelvis kan man definiera in och ut grupper efter vilket fotbollslag man hejar på, vilken musik man lyssnar på, vilket universitet man går på, eller, en ganska populär klassificering, vilket land man kommer ifrån. In-gruppen och den sociala identiteten som tillhör, blir en viktig del av ens personliga identitet.

Det är inte ett problem att vi grupperar folk. Det finns inget skadligt med att konstatera att man hejar på MFF medan grannen hejar på HIF. Det finns ingen poäng med att försöka

ner man sig kass kan man i alla fall hitta på att ens in-grupp (en del av en själv) är bäst.

Kompensation

Människor har två typer av självförtroende; ett personligt och ett grupp-självförtroende. Både är en form av inre mättningsprocess som värderar sig själv eller gruppen i förhållande till andra (till skillnad från självkänsla, som mer handlar om personliga scheman om självvärde). Att högt värdera sin in-grupp och stärka dess kollektiva självförtroende kan vara en taktik för att kompensera för lågt personligt självförtroende.

Det blir personligt

Detta kan ske åt andra hållet också, även sitt grupp-självförtroende kan påverka sitt personliga. Om man känner att ens grupp är hotad kan det för den som högt värderar sin grupp kännas som ett personligt hot. Känner man sig hotad kan man lätt göra

Foto: Marielle Sterner

dumma, impulsiva val (som exempelvis att bli medlem på avpixlat.se). Det sista jag vill göra är egentligen att sitta och tycka synd om rasisterna. De är mobbare, de utesluter, och jag har ingen empati att ge dem. Det känns som att jag sitter och tycker synd om dem när jag säger vad jag strax ska säga, men jag tycker att det är viktigt att man gör en distinktion mellan att tycka synd om, och att vilja förändra deras situation för att få de att undvika rasistiska banor.

Det är viktigt att vi bygger upp ett samhälle där alla människor får sitt personliga självvärde bekräftat. Det är oerhört viktigt att vi kan skapa en värld där människor känner att de inte behöver kompensera för ett dåligt självförtroende genom att tillhöra en aggressiv och hotfull grupp. För mig ligger svaret mycket i att minska klasskillnader. Som sagt värderas självförtroende genom att jämföra sig med andra, och därför är det av stor vikt att social status, pengar och framgång inte kan koncentreras till en viss 1% av befolkningen.

En annan viktig åtgärd är att få människor, redan när de är barn, att bättre hantera det här med in & ut-grupp. Lär ut era barn hur det hela går till, förklara varför man smutskastar ut-gruppen. Detta måste självklart

få ett stopp. Det bästa hade varit om alla hade kunnat förstå att i det stora hela tillhör vi en enda stor in-grupp organism, som alla delar av samma ekosystem, samma jord, samma luft, som alla är skapta av samma kemiska byggstenar.

Det finns egentligen mycket mer att säga om psykologin bakom rasism, men jag vill hålla det någorlunda kort och endast komplettera med en sak till. I flera studier fann olika forskare ett intressant samband mellan rasistiska åsikter, och en generell tendens till aversion. Människor som till högre grad blir äcklade av lukter, som är rädda för att bli infekterade av infektionssjukdomar, och som tror att de personligen är extra känsliga för att bli sjuka är statistiskt sett mer fördomsfulla mot människor från andra länder. Under första trimestern av graviditeten, när fostret är extra känsligt för virus och infektioner, tenderar mammorna att vara mer fördomsfulla mot andra människor.

Visst är det otroligt spännande? Just för att det pekar på att rasism inte är någon genomtänkt ideologi, utan en automatiskt reaktion som dyker upp ur människors generella rädslor för det okända.

Marielle Sterner

Dik Manusch är ett samarbete mellan

Våra sponsorer

Våra korsade vägar

Den borde hetat Syrenstigen. Men på skylten står Södra Vägen.
Ena sidan rymmer bostäder. Hus på hus. Folk som bott i årtal.
Så en svart asfaltyta. Trottoar.

Längs andra sidan rader av syrener. Meter efter meter efter meter. Från början klena grenar nära mar-
ken. Nu höga, stora, stadiga.
Tidigt på året gör de inget väsen av sig. Finns bara där, som vilka buskar som helst. Blad bland andra
blad. Folk går förbi. Noterar dess existens, har huvudet fullt av annat. Vill vidare, vidare, på vägen.

Sakta smyger sig förvandlingen på.
Våren vaknar. Grenar över grå trottoar. Vitt, violett. Blekt, blått. Skärt, skirt. Mjuka blomklasar hänger ut
över vägbanans hårda beläggning. Doften sprider sig, dränker asfalten. Omsluter alla som går förbi. Det
går inte att värja sig.

Så tonar det av. Doftkaskad blir stilla vindpust.
Små, små, violetta blomblad regnar över asfalten.
Så små att de knappt syns.
Ändå finns de där.
Visar på det vackra. På minnen, på längtan.
Vägen vilar.
Väntar.

Syrendoftens styrka. Livskraft. Längtan.
Stark som du.
Du plötsligt framför mig på asfalten.
Din vilja. Din kraft. Ditt tålamod.
Skakar om mig, öppnar mina ögon.

Vår väg, mer än asfalt.
Världen, så stor, så liten.
Jag vilsen intill dig. Stannar, går. Vet inte hur.

Ändå möter du min blick.
Ändå ler du, säger hej.
Ändå låter du dina blommor sprida sin doft till mig.

Din stig blir min stig

Det lilla jag ger dig
Det stora jag får av dig

Vår väg
Vårt hopp

Att det ska blomma igen.

Åsa Jarring
Journalist och skrivpedagog

Sverige har världens starkaste pass. Vi kan resa till 173 länder utan visum och vi gör det gärna. Svenskar backpackar i Sydamerika, jobbar på fårfarm i Australien, solar i Spanien och tar två veckors semester i Thailand för att fly undan vintermörkret.

Att det ska vara möjligt att plugga, relaxa eller jobba utomlands har vi börjat se som en självklarhet.

Att resa är svenskens rättighet

Men vi blir provocerade när andra tar sig rätten att resa hit för att fly undan ekonomiska svårigheter, krig och förföljelse. I Fort Europa vill vi kunna resa mellan de egna medlemsländerna, men vi vill inte att fattiga eller flyktingar ska kunna ta sig hit. Folk från krigets Syrien får automatiskt permanent uppehållstillstånd i Sverige. Men det finns inget lagligt sätt för dem att ta sig hit.

-Vi kallar dem EU-medborgare, och vi har tjatat termen så mycket att vi glömt att det är precis vad vi är också. Vad är det som gör att vi tycker att vi ska få åka till flest länder i världen – men vi vill inte att de i sin tur ska kunna åka hit. Handlar det om pengar? Vi vill inte se fattiga människor in på livet. Men vi ger gärna pengar till erkända organisationer som Rädda Barnen eller Läkare Utan Gränser. Handlar det om ogenomtänkt rasism? Gärna engelsmän och tyskar som tittar på älgar men inte romer. Nej, tack.

De kan stanna hemma och bli hjälpt i hemlandet. Punkt. Sen att hjälpen i Rumänien är bristfällig, och det var årets underdrift, det vill vi inte tänka på. Att de själva skulle kunna bedöma sin situation och bestämma att de får mer hjälp genom att fara hit än att vänta på insatser i hemlandet, det verkar vi inte anse dem myndiga till att göra. Vi vill också ofta ge saker eller via en organisation så att inte pengarna går till något olämpligt. Är det inte dags att inse att även romer är vuxna människor och vet själva vad de behöver mest?

NOG! Det räcker nu.

Rebecca Westin

Fakta

- De 10 starkaste passen
1. Sverige (173 länder)
 2. Finland (173 länder)
 3. Storbritannien (173 länder)
 4. Danmark (172 länder)
 5. Tyskland (172 länder)
 6. Luxemburg (172 länder)
 7. USA (172 länder)
 8. Belgien (171 länder)
 9. Italien (171 länder)
 10. Nederländerna (171 länder)

Källa: goeuro.com

Foto: Britt-Inger Hedström Lundqvist

Nicolai är två år och den bästa unga fotbollsspelare vi någonsin sett. Här är han med sin moster, som älskar pizza.
Foto: Anneli Sandberg

Resan till att bli godkända att ta emot ett barn för adoption

Älskling vi väntar barn!

Sakta men säkert börjar det sjunka in att vi faktiskt går i väntans tider, att vi väntar barn. Att vänta barn kan vara något fantastiskt och kraftfullt, men också frustrerande och svårt. Vår väntan går inte att beräkna i tid då vi inte kan beräkna datum för nedkomst/hemkomst. Det kan handla om månader upp till år. Oavsett hur lång tid det kommer att ta så befinner vi oss i ett sorts lyckorus som så många blivande föräldrar till biologiska barn beskriver.

Vägen till att bli godkända som adoptivföräldrar har tagit många månader och kantats av föräldrautbildning, medicinska undersökningar, införskaffande av intyg, samtal och utredningar, samtal med släkt och vänner, referenser mm, allt för att slutligen få ett medgivande att ta emot barn för adoption.

Processen till att få ett medgivande att ta emot ett barn för adoption må vara krångligt byråkra-

tiskt och långdragen, men om man istället se det ut barnets perspektiv så finns det en stor förståelse och respekt för processen.

Det är barnets bästa och behov som hela tiden måste och ska stå i centrum. Barn som är aktuella för internationella adoptioner är i en mycket utsatt situation och det känns viktigt att vara ödmjuk inför det.

Enligt 1993 års Haagkonvention och FN:s Barnkonvention utgår man från tanken att det bästa för barnet är att växa upp med sin familj. Barn som

inte kan tas om hand av sin familj kan få nya föräldrar genom adoption, i första hand i sitt hemland och om det inte är möjligt genom internationell adoption.

Ett barn kan bara adopteras om barnets bakgrund är ordentligt utredd. Utredningen är viktig för att säkerställa att barnet lämnas för adoption på ett lagligt sätt och för att barnet ska få kännedom om sitt ursprung.

Genom denna process har jag fått tid att verkligen på djupet reflektera över min egen tid som barn och min livsresa till vuxenlivet. Jag är lyckligt lottad och tillhör dem som har haft en trygg och kärleksfull uppväxt som kantats av tillit och utrymme för att testa mina vingar för att växa in i vuxenrollen. Jag har alltid haft föräldrar som stöttat väglett lyssnat och tålmodigt stått vid min sida och nu ser jag fram emot att få använda mina livserfarenheter och ge min tid, uppmärksamhet och kärlek till ett barn som bär med sig sina erfarenheter. Jag vill finnas där i såväl stormar och orkaner som vid solsken och vindstilla dagar!

Helen Hugosson Strandemo

Foto: Britt-Inger Hedström Lundqvist